

บทที่ ๔

พุทธปฏิมา ๘๐ ปางจากพุทธประวัติในพิพิธภัณฑ์วัดกระท่อมเสือปลา

๔.๑ พิพิธภัณฑ์วัดกระท่อมเสือปลา

๔.๑.๑ ความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์วัดกระท่อมเสือปลา

วัดกระท่อมหรือวัดกระท่อมเสือปลา มีพระครูโสภณพิหารกิจ เป็นเจ้าอาวาสในปัจจุบัน ตั้งอยู่บนถนนอ่อนนุช ซอย ๖๗ ริมคลองประเวศบุรีรมย์ฝั่งใต้ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๓๔๕ ช่วงกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ไม่ปรากฏนามของผู้สร้าง มีปรากฏหลักฐานกล่าวไว้ว่า

ขุนประเวศชนารักษ์ หรือเจ้าแก้วเขียว ชาวจีนที่อพยพเข้ามา ต่อมาได้เข้ารับราชการในราชสำนัก และนางสั่น กิตติโกวิท ภรรยา ร่วมกันบูรณปฏิสังขรณ์วัดแห่งนี้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๗

เหตุที่เรียกกันว่าวัดกระท่อมเสือปลานั้น มีที่มาจากในสมัยก่อนพื้นที่รอบวัดมีต้นกระท่อม^๑ ขึ้นอยู่รายรอบ และมีเสือปลา^๒ อาศัยอยู่ชุกชุม ชาวบ้านในละแวกนั้นจึงเรียกชื่อวัดตามสภาพแวดล้อมที่ปรากฏ

อุโบสถวัดกระท่อมเสือปลา เป็นศาสนสถานสำคัญน่าสนใจที่มีอายุเก่าแก่กว่าร้อยปี คู่กับวิหารเทพประทานพร ที่ประดิษฐานเทพเจ้าสำคัญตามความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน

พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้ง จัดแสดงภายในด้วยรูปปั้นพระอริยสงฆ์ทั้งหลาย ปุชนิยบุคคลผู้เป็นที่เคารพนับถือของพุทธศาสนิกชน อาทิ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) พรหมรังสี หลวงพ่อฤาษีลิงดำ หลวงปู่ทวด เขียวบ่น้ำทะเลเจ็ด หลวงพ่อสด วัดปากน้ำภาษีเจริญ หลวงปู่ศุข วัดปากคลองมะขามเฒ่า ฯลฯ หุ่นขี้ผึ้งทั้งหลายนี้จัดแสดงได้งดงาม สมจริง อย่างเหมาะสม เป็นศูนย์กลางแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมที่ล้ำค่าควรแก่การไปศึกษาเยี่ยมชม จนได้รับการยอมรับจากหน่วยงานราชการว่า เป็น Unseen Bangkok ของกรุงเทพมหานคร

นอกจากนี้ ภายในวัดมีศาลเจ้าพ่อเสือ ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่กับวัดกระท่อมเสือปลา ที่เชื่อกันว่าเป็นเจ้าที่ อยู่ภายในวัดมานานหลายร้อยปี แต่เดิมศาลเจ้าพ่อเสือ เป็นเพียงศาลเพียง

---

^๑กระท่อม ชื่อต้นไม้ขนาดกลางและขนาดใหญ่ ชนิด *Anthocephalus chinensis* (Lam.) A.Rich.exWalp. ในวงศ์ Rubiaceae ใบออกเป็นคู่ตรงข้ามกัน ตามลำกิ่ง และระหว่างก้านใบ มีหูใบรูปสามเหลี่ยม ปลายแหลมติดกับกิ่งทั้งสองด้าน ดอกเป็นช่อกลมสีเหลืองอ่อน เนื้อไม้เหลืองหรือขาวใช้ทำไม้กระดานและเยื่อกระดาษชนิดเลวได้ ต้นกระท่อมบางที่เรียก กระท่อมบก ตะกั่ว หรือตะโกสั้ม, ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๔๔.

^๒เสือปลา เป็นชื่อเสือชนิด *Felis viverrina* Bennett ในวงศ์ Felidae มีขนาดใหญ่กว่าแมวป่า พื้นลำตัวสีเทาหรือน้ำตาลอมเขียว มีลายสีดำเป็นจุดกระจายอยู่ทั่วตัว หางยาวมีแถบสีดำเป็นวงใกล้ปลายหาง กินปลาและสัตว์เล็ก ทางภาคตะวันออกเรียกเสือปลาที่มีขนาดใหญ่ว่า เสือเผ่น, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๖๗.

ตาเล็ก ๆ สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นก่อน พ.ศ. ๒๔๖๐ ภายในศาลมีรูปภาพวาดเสือโคร่ง เป็นตัวแทนสำหรับสักการบูชา เวลาต่อมาได้มีผู้ศรัทธาสร้างศาล และได้สร้างศาล และสร้างองค์เจ้าพ่อเสือถวายวัดกระทุ่มเสือปลา

นอกเหนือไปจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญแล้ว บริเวณด้านหลังวัดที่ติดกับคลองประเวศบุรีรมย์ทางวัดกระทุ่มเสือปลาจัดเป็นเขตอภัยทาน คือ ‘อุทยานปลา’ ที่สามารถใช้สำหรับเป็นที่พักผ่อนและทำบุญทำทานด้วยการให้อาหารปลาได้

ภายในวัดกระทุ่มเสือปลามีโรงเรียนปริยัติธรรม เปิดสอนนักธรรมตั้งแต่ ปีพ.ศ. ๒๔๘๘ และมีโรงเรียนวัดกระทุ่มเสือปลา เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานคร ที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่ดินของวัด

๔.๑.๒ พิพิธภัณฑพุทธปฎิมาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมชุมชน

พิพิธภัณฑพุทธปฎิมาวัดกระทุ่มเสือปลานั้น เดิมตัวอาคารพิพิธภัณฑเป็นอาคารไม้ ศาลาการเปรียญขนาดใหญ่ สร้างขึ้นราวปีพ.ศ. ๒๔๙๕ โดยพระครูอมรธรรมนิวิฐ (ถิ่น อมโร) เจ้าอาวาสวัดกระทุ่มเสือปลา องค์ที่ ๑๐ เป็นอาคารไม้ขนาดใหญ่ มีพาไล (โถงต่อจากเรือนเดิม) โดยรอบสองชั้น ขนาดกว้าง ๑๖.๕ เมตร ยาว ๒๘ เมตร เสาเป็นไม้มะค่า ฝาทำจากไม้สักทอง ภายหลังได้ทำการบูรณะใหม่เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๕ โดยทำเป็นอาคารสองชั้น ชั้นล่างเป็นอาคารคอนกรีต และยกเอาตัวอาคารไม้เดิมมาสร้างเสริมไว้ที่ชั้นสอง พร้อมทั้งจัดแสดงเป็นพิพิธภัณฑพุทธปฎิมา ภายในจัดแสดงเรื่องราวพุทธประวัติผ่านประติมากรรมงานหล่อทองเหลือง เป็นพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ตั้งแต่ปางอัญเชิญจุติ ปางออกบรพชา (มหาภิเนษกรรมณ) ปางตรัสรู้ ปางแสดงปฐมเทศนา จนถึงปางปรินิพพาน รวม ๘๐ ปาง

พิพิธภัณฑพุทธปฎิมา ๘๐ ปาง ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนทางด้านพระพุทธศาสนาโดยตรง ซึ่งผู้เข้าชมสามารถเรียนรู้และเข้าใจถึงพระพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าผ่านพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เข้าชมมีความเข้าใจในพระพุทธศาสนาได้ลึกซึ้งถูกต้องมากขึ้น ทั้งยังได้ข้อคิดจากหลักธรรมที่แฝงในพุทธลักษณะปางต่าง ๆ จากพุทธประวัติหรือเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำและพระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงสั่งสอนแก่เวไนยสัตว์ มีความเพลิดเพลินในพุทธศิลป์ของช่างประติมากรรมที่เสกสรรปั้นแต่งพระพุทธรูปแต่ละองค์ได้อย่างประณีตวิจิตรบรรจง ทั้งยังได้อรุณรสในบรรยากาศการเดินชมพิพิธภัณฑในอาคารไม้ทรงไทยโบราณอายุกว่าร้อยปีที่ตั้งอยู่ริมคลองประเวศบุรีรมย์อีกด้วย

๔.๑.๓ พิพิธภัณฑพุทธปฎิมาวัดกระทุ่มเสือปลา

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม มีพันธกิจในการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม ทั้งส่วนราชการ องค์กรเอกชน สถาบัน ชุมชน ตลอดจนประชาชนทั่วประเทศ ในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบสานปกป้อง คุ้มครอง จาริต ประเพณี ภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม และสร้างค่านิยมที่เหมาะสมในสังคม รวมทั้งส่งเสริม และพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมให้เป็นศูนย์กลางการบริการ เผยแพร่และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของชาติทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ

ด้วยความตระหนักถึงบทบาทและความสำคัญ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม จึงได้จัดทำโครงการแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชน

เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในโอกาสทรงเจริญพระชนมายุ ๖๐ พรรษา ๒ เมษายน ๒๕๕๘ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๘ ขึ้น โดยได้คัดเลือกแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ที่สมัครเข้าร่วมโครงการฯ จำนวน ๖๐ แห่งจากทั่วประเทศ เพื่อส่งเสริม สนับสนุนแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนให้มีศักยภาพ สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้คนในชุมชน และประชาชนทั่วไปได้มีโอกาสศึกษาข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญา

เพื่อสร้างความตระหนักถึงคุณค่า ความสำคัญทางด้านวัฒนธรรมนำไปสู่การอนุรักษ์สืบสาน ถ่ายทอดและการนำทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนมาสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจบนรากฐานของวัฒนธรรมในชุมชน ตลอดจนส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชน และให้แหล่งเรียนรู้ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และรวมกลุ่มให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นที่รู้จักต่อภาคีเครือข่ายทางวัฒนธรรม อย่างกว้างขวาง และเป็นแบบอย่างที่ดีในการอนุรักษ์ และสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ประเทศชาติสืบต่อไป

ภาพที่ ๑๓ พุทธประวัติของพุทธปฏิมา ๘๐ ปาง ในพิพิธภัณฑ์วัดกระทุ่มเสือปลา

๔.๒ พุทธประวัติของพุทธปฏิมา ๘๐ ปาง ในพิพิธภัณฑ์วัดกระทุ่มเสือปลา

ภาพที่ ๑๔ พุทธปฏิมา ๘๐ ปาง ในพิพิธภัณฑ์วัดกระทุ่มเสือปลา

๑. ปางอัญเชิญจุติ (Bodhisattva Invitation Posture)

เทวดาหมื่นจักรวาลประชุมกันแล้ว ทูลอัญเชิญสันตติเทพบุตร (พระเวสสันดร) ให้จุติจากสวรรค์ชั้นดุสิต ทรงพิจารณาอุปัฏฐมาหาวิโลกนะ ๕^๓ จึงเสด็จอุบัติในครรภ์พระมารดา (พระนางสิริมหามายา) ตรัสรู้มตบท คือธาตุที่ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง^๔ ช่วยสัตว์โลกพร้อมเทวโลกให้ข้ามพ้นสังสารวัฏ^๕

๒. ปางประสูติ (Bodhisattva Birth Posture)

ก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี พระนางสิริมหามายา มเหสีพระเจ้าสุทโธทนะประจวรพระครรภ์ ครั้นเสด็จถึงสวนลุมพินีระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์และกรุงเทวทหะก็ทรงประสูติการครู่หนึ่ง พระโพธิสัตว์ทรงยืนได้อย่างมั่นคง ผินพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ ทรงดำเนิน ๗ ก้าว ทอดพระเนตรทิศต่าง ๆ แล้วเปล่งอาสภิวาจา (พระวาจาอย่างองอาจ) ว่า เราคือผู้เลิศของโลก เราคือผู้เจริญ ผู้ประเสริฐที่สุดของโลก ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย ภพใหม่ไม่มีอีก^๖

^๓มหาวิโลกนะ คือการตรวจดูอันยิ่งใหญ่ ทรงพิจารณาก่อนตัดสินพระทัยประทานปัญญาธิปไตยรับอาราธนาว่าจะจุติจากดุสิตเทวโลกไปบังเกิดในพระชาติสุดท้ายที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้ามี ๕ อย่าง คือ ๑) กาล คืออายุมนุษย์ ไม่สั้นกว่าร้อยปีไม่ยาวกว่าแสนปี ๒) ที่ปะ คือทวีป จะอุบัติแต่ในชมพูทวีป ๓) เทศา คือประเทศจะอุบัติในเมืองกบิลพัสดุ์ ๔) กุละ คือตระกูลจะอุบัติในราชสกุลทรงเลือกพระเจ้าสุทโธทนะเป็นพุทธบิดา ๕) ชนตติอายุ ปริจเฉท คือมารดา ทรงเลือกพระนางสิริมหามายาเป็นพุทธมารดาและกำหนดอายุมารดาผู้มีศีลห้าบริสุทธิ์และมีอายุหลังประสูติกาลเกิน ๑๐ เดือนไป ๗ วัน, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒๓-๒๒๔.

^๔ช.เถร. (ไทย) ๒๗/๓๔/๓๑๕.

^๕ช.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๖๖-๖๗/๕๖๕.

^๖ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๑/๑๔.

๓. ปางทรงตัดพระเมาลี (Bodhisattva cut the topknot Posture)

เจ้าชายสิทธัตถะ ทรงมำกัณฐกะข้ามแม่น้ำอนิมานทีพร้อมกับนายฉันทะ เสด็จลงจากหลังม้า ประทับนั่งบนแท่นเหนือหาดทราย รับสั่งแก่นายฉันทะว่า “เราจักถือเพศบรรพชิตที่นี่” ทรงเปลื้องเครื่องประดับของกษัตริย์ทั้งหมดให้นายฉันทะพร้อมกับมำกัณฐกะ ให้กลับไปทูลแจ้งข่าวแก่พระประยูรญาติให้ทราบ ทรงเห็นว่าพระเกศา (ผม) นี้ไม่สมควรแก่เพศบรรพชิต จึงทรงจับพระเมาลี (มวยผม) ด้วยพระหัตถ์ซ้าย ใช้พระหัตถ์ขวาจับพระขรรค์ตัดพระเมาลี^๗

๔. ปางอธิษฐานเพศบรรพชิต (Resolving to Pabbajita Posture)

ณ ริมฝั่งแม่น้ำอนิมานที หลังจากที่พระมหาบุรุษตัดพระเมาลีแล้ว ทรงอธิษฐานเพศเป็นบรรพชิตให้นายฉันทะนำเครื่องทรงและมำกัณฐกะกลับพระนคร ฆฏิการพรหมนำเอาอัฐบริขารทั้ง ๘ คือ กาสาวพัสดุ ๓ (สังฆาฏิ จีวร สบง) บาตร ๑ มีด ๑ ก่องเข็ม ๑ กายพัชนี (รัดประคด) ๑ ผ้ากรองน้ำ ๑ มาถวายพระมหาบุรุษ ทรงถือเพศบรรพชิต^๘

^๗ กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส, พระปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส หลักรัฐธรรมนูญและธรรมศึกษาชั้นเอก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๘), หน้า ๗๖.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๗.

๕. ปางปัจจเวกขณ์ (Paccavekka Posture)

หลังจากที่ทรงบรรพชาแล้ว เริ่มด้วยทรงบิณฑบาตที่หมู่บ้านแห่งหนึ่ง เมืองราชคฤห์ รับอาหารพอประมาณแล้วเสด็จมาประทับ ณ เชิงเขาแห่งหนึ่ง ทอดพระเนตรอาหารปะปนกันในบาตร ทรงรังเกียจจนเสวยไม่ลงเพราะเคยเสวยอาหารประณีตในวัง ทรงดัดเตือนพระองค์ว่า บัดนี้ทรงเป็นบรรพชิต (นักบวช) ต้องอาศัยผู้อื่นเลี้ยงชีพ ไม่มีสิทธิ์เลือกอาหารตามใจชอบเหมือนก่อนได้^๙ อนึ่ง การบริโภคอาหารของบรรพชิตผู้แสวงหาสัจธรรมก็เพียงเพื่อกายดำรงอยู่ได้ ไม่มีจุดประสงค์อื่น นอกจากแสวงหาทางหลุดพ้นเท่านั้น ตั้งแต่บรรพชามาได้ ๘ วัน เพิ่งได้ฉันทาหารวันนี้ แล้วพระพุทธรองค์เสวยอาหารนั้น^{๑๐}

๖. ปางทุรกีริยา (Dukkarakiriyà Posture)

พระมหาบุรุษแสวงหาโมกขธรรม ทรงศึกษาทุกกัทธิสมัยนั้นแล้ว พระองค์ทรงบำเพ็ญทุรกีริยา (ความเพียรที่ทำได้ยาก) เช่น กลั่นลมอัสสาสะ ปัสสาสะ ลดเสวยอาหารจนดเสวยทำให้ร่างกายซูบผอม พระโลมา (ชน) รากเนาหลุดออกมา จะลุกเดินก็เซล้มลงแทบสิ้นพระชนม์ ซึ่งพระองค์ทรงปฏิบัติก่อนตรัสรู้^{๑๑} ในที่สุดหลังจากผ่านประสบการณ์ทรงทำทุรกีริยา ทรงเห็นว่านั่นไม่ใช่ทางหลุดพ้นจึงทรงเลิกเสีย เพราะไม่สำเร็จประโยชน์ได้จริง จึงทรงหันมาทำความเพียรโดยเริ่มที่สมาธิจิต

^๙ปัจจยปัจจเวกขณะ คือ การพิจารณาปัจจัยก่อนจึงบริโภคปัจจัย ๔ คือจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เกสัช ไม่บริโภคด้วยตัณหา, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๖๒.

^{๑๐}กรมสมเด็จพระปรมาณูชิตชิโนรส, พระปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์กรมสมเด็จพระปรมาณูชิตชิโนรส หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นเอก, หน้า ๘๓.

^{๑๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๐๐.

๗. ปางสดับพิณสามสาย (Listening to Three-string Harp Posture)

พระพุทธองค์ทรงอุปมาพิณสามสายกับการปฏิบัติทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ในพุทธประวัติว่า พระอินทร์ทรงดีดพิณสามสายถวายแก่พระมหาบุรุษในขณะที่องค์แสวงหาหนทางแห่งการหลุดพ้นอุปมา การปฏิบัติย่อหย่อนเกินไปและการปฏิบัติที่เคร่งครัดจนเกินไป (กามสุขัลลิกานุโยค และอัตตกิลมณานุโยค) มิใช่วิธีทำให้หลุดพ้น ทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทาเท่านั้น เป็นหนทางแห่งการตรัสรู้ เปรียบดังสายพิณสายที่พอดีไม่หย่อนไม่ตึงเกินไป จึงจะให้เสียงไพเราะเสนาะโสต พระองค์ควรฉันพระกระยาหารเพื่อให้มีกำลังเจริญสมาธิ^{๑๒}

๘. ปางทรงสุบิน (Dreaming Posture)

วันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ พระโพธิสัตว์ทรงสุบิน คือความฝันที่ยิ่งใหญ่ ๕ ข้อ (ปัญจมหาสุบิน) ก่อนตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพยากรณ์ว่าหมายถึง ๑. จะได้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ ๒. เมื่อตรัสรู้แล้วทรงประกาศไปถึงมวลมนุษย์และหมู่เทวดา ๓. มีคฤหัสถ์ออกบวชถึงตถาคตเป็นสรณะตลอดชีวิตมากมาย ๔. คนทั้งสี่วรรณะออกบวชในพระธรรมวินัย และได้ประจักษ์แจ้งวิมุตติธรรม ๕. ทรงเจริญพรั่งพร้อมปัจจัยสี่ แต่ไม่ลุ่มหลงติดพัน ทรงบริโภควัยพระปัญญาที่ดำรงจิตปลอดโปร่งเป็นอิสระ^{๑๓}

^{๑๒} กรมสมเด็จพระปรมาณูชิตชิโนรส, พระปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์กรมสมเด็จพระปรมาณูชิตชิโนรส หลักสูตรนักรธรรมและธรรมศึกษาชั้นเอก, หน้า ๘๘.

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๒๕-๒๒๖.

๙. ปางทรงรับมธุปายาส (Receiving Madhuppayasa Posture)

นางสุชาดา ธิดาคหบดีหมู่บ้าน ตำบลอรุเวลาเสนานิคม ถือถาดทองคำใส่ข้าวมธุปายาส^{๑๔} ออกจากหมู่บ้านพร้อมด้วยบริวารไปแก้บนต่อรุกขเทวดา ครั้นมาถึงเห็นพระมหาบุรุษประทับนั่งใต้ร่มไทรใหญ่เข้าใจว่าเป็นรุกขเทวดาจึงนำข้าวมธุปายาสไปถวายพร้อมกับถาดทองคำ ถวายบนพระหัตถ์ทูลว่า ข้าแต่พระเป็นเจ้า ข้าพเจ้าถวายปายาสกับทั้งภาชนะ พระองค์ทรงรับแล้วนำไปโดยควรแก่พระหฤทัยปรารภนา^{๑๕} นางเป็นอุบาสิกาสำคัญผู้หนึ่งได้เป็นปฐมอุบาสิกา พร้อมกับภรรยาเก่าของยสะผู้เป็นบุตรของนาง และได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะด้านเป็นผู้ถึงสรณะเป็นปฐม

๑๐. ปางเสวยมธุปายาส (Eating Madhuppayasa Posture)

ในเช้าวันที่จะตรัสรู้ วันนั้นพระมหาบุรุษเสด็จลุกจากที่ประทับ ทรงถือนถาดข้าวมธุปายาสเสด็จไปริมแม่น้ำเนรัญชรา สรงน้ำแล้วประทับนั่งผินพระพักตร์ไปทางตะวันออก ทรงปั้นข้าวมธุปายาสออกเป็น ๔๙ ก้อนแล้วเสวยจนหมด

^{๑๔}มธุ แปลว่า น้ำหวาน น้ำผึ้ง มธุปายาส คือ ข้าวปายาสเจือน้ำผึ้ง ใช้เป็นของหวานในงานรื่นเริง, ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๘๗๘.

^{๑๕}กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส, พระปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นเอก, หน้า ๙๓.

๑๑. ปางลอยถาด (Floating the Tray Posture)

หลังเสวยข้าวมธุปายาสแล้ว พระมหาบุรุษทรงลอยถาดลงในแม่น้ำเนรัญชรา ทรงอธิษฐานว่า ถ้าหากว่าพระองค์จะได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ขอให้ถาดทองคำลอยทวนกระแสน้ำ พุทธประวัติกล่าวถึงปฏิหาริย์ตอนนี้ว่า ถาดนั้นได้ลอยทวนกระแสน้ำขึ้นไปจนถึงวังนันทวัน จมหายลงไปกระทบกับถาด ๓ ใบของอดีตพระพุทธเจ้า ๓ พระองค์ ณ ที่อยู่ของพญากาฬนาคราช^{๑๖}

๑๒. ปางทรงรับหญ้าคา (Receiving Cara-Grasses Posture)

หลังจากทรงลอยถาดแล้ว ในตอนบ่ายวันเดียวกันระหว่างทางเสด็จไปยังต้นโพธิ์ พระมหาบุรุษได้พบกับโสดทริยะ^{๑๗} คนหาบหญ้าได้ถวายหญ้าคา ๘ กำ พระองค์รับหญ้าจากโสดทริยะแล้ว ทรงนำไปลาดต่างบัลลังก์ ด้านทิศตะวันออกของต้นพระศรีมหาโพธิ์

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๔.

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๕๒.

๑๓. ปางสมาธิเพชร (Samādhi posture)

หลังจากที่พระโพธิสัตว์รับห้าจากนายโสดิยะแล้ว ทรงปูลาดที่โคนต้นโพธิ์ประทับนั่ง คู้เข้าซึ่งพระเพลา เป็นบัลลังก์สมาธิ ทั้งพระกายตรง ดำรงพระสติมั่นเฉพาะพระอานาปานสติสมาธิภาวนา พร้อมกับตั้งสัตยาธิษฐานว่า หากไม่ตรัสรู้ก็จะไม่ลุกจากที่นี่ แม้เลือดและเนื้อกายจะเหือดแห้งจนสิ้นชีวิตไปก็ตาม^{๑๘} ด้วยพระทัยที่แน่วแน่มั่นคง จึงทรงชนะอุปสรรค ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในเวลาต่อมา

๑๔. ปางมารวิชัย (Māra Vijaiya Posture)

พระโพธิสัตว์ประทับนั่งที่โคนต้นโพธิ์ เรียกว่าโพธิพฤกษ์บัลลังก์ ทรงบำเพ็ญเพียรทางใจ พุทธประวัติเล่าถึงเหตุการณ์เป็นบุคลาธิษฐานว่า พญามารพร้อมด้วยเสนามารเป็นอันมาก^{๑๙} มุ่งมาจะทำลายความเพียรของพระองค์ด้วยวิธีการต่าง ๆ แม้กระทั่งอุบายลบล้างกว่าเป็นของตน ทรงสู้ด้วยพระบารมี คือความดีที่ได้ทรงบำเพ็ญในชาติปางก่อน ยังผลให้พญามารพ่ายแพ้ในที่สุด

^{๑๘} กรมสมเด็จพระปรมาณูชิตชินโนรส, พระปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์กรมสมเด็จพระปรมาณูชิตชินโนรส หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นเอก, หน้า ๙๗.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๑-๑๐๙.

๑๕. ปางตรัสรู้/ปางสมาธิ (Enlightened Posture/Meditation Posture)

หลังจากพระมหาบุรุษมีชัยชนะเหนือพญามาร ได้ต้นโพธิ์แล้ว ทรงเริ่มบำเพ็ญสมาธิ เมื่อจิตตั้งมั่นบริสุทธิ์ผ่องใสแล้ว ในยามต้นของคืนนั้นพระองค์ได้หยั่งรู้อดีตอันยาวไกลได้ตลอดหลายแสนชาติไม่มีที่สิ้นสุด (บุพเพนิวาสานุสติญาณ) ในยามที่สองหยั่งรู้ว่า สัตว์ทั้งหลายเกิดมาแล้วตายไป ประสพสุขและทุกข์ตามกรรมที่ทำไว้ ทำให้พระองค์เห็นอย่างแจ่มแจ้งว่าสรรพสัตว์นั้น เวียนเกิดเวียนตายในโลกนี้อย่างไร (จุตูปปาตญาณ) ในยามสุดท้ายพระองค์ทรงทราบหนทางเมื่อบุคคลปฏิบัติตามแล้วจะสามารถชนะทุกข์ทั้งปวง และประสพสุขที่แท้จริง (อาสวักขยญาณ) นั่น คือหยั่งรู้ถึงทุกข์และสาเหตุ ความดับทุกข์และวิธีดับทุกข์ (อริยสัจ ๔) ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ในขณะนั้นมีพระชนมายุ ๓๕ พรรษา

๑๖. ปางถวายเนตร (Looking at Bothirakkha Posture)

หลังตรัสรู้ พระพุทธองค์ประทับเสวยวิมุตติสุข (สุขที่เกิดจากความหลุดพ้น) ณ ใต้ร่มโพธิ์ ๗ วัน จากนั้นทรงดำเนินไปทางทิศอีสานของต้นโพธิ์ ทรงเพ่งมองต้นโพธิ์เป็นเวลา ๗ วัน โดยไม่กระพริบพระเนตร เพื่อระลึกถึงบุญคุณที่แผ่กิ่งก้านให้ร่มเงาอันร่มรื่น แก่กุลแก่การบำเพ็ญเพียรทางใจจนได้ตรัสรู้ เรียกสถานที่นั้นว่า อนิมิสเจดีย์^{๒๐}

^{๒๐}อนิมิสเจดีย์ สถานที่พระพุทธเจ้าเสด็จยืนจ้องดูต้นพระศรีมหาโพธิ์ มิได้กระพริบพระเนตรตลอด ๗ วัน อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของต้นพระศรีมหาโพธิ์, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๖๙.

๑๗. ปางจกกรมแก้ว (Rattana Caikama Posture)

หลังจากพระพุทธเจ้าทอดพระเนตรตันโพธิ์ ในสัปดาห์ที่ ๓ นับจากวันตรัสรู้ ทรงเนรมิตที่จกกรมแก้วขึ้นในระหว่างกลางแห่งตันโพธิ์กับที่ประทับยืนทอดพระเนตร เสด็จจกกรมณ ที่นั่นเป็นเวลา ๗ วัน เรียกสถานที่นั้นว่า รัตนจกกรมเจดีย์^{๒๑}

๑๘. ปางเรือนแก้ว (Rattana Arch Frame Posture)

หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จจกกรม ณ ที่จกกรมแก้ว ๗ วัน (เป็นสัปดาห์ที่ ๔ นับจากวันตรัสรู้) เทวดาเนรมิตเรือนแก้วขึ้นถวายเป็นทางทิศตะวันตกของตันโพธิ์ เสด็จขึ้นประทับนั่งขัดสมาธิ ทรงพิจารณาพระอภิธรรมปิฎกตลอดเวลา ๗ วัน เรียกสถานที่นั้นว่า รัตนฆรเจดีย์^{๒๒}

๑๙. ปางห้ามมาร (Prohibit the Māra Posture)

^{๒๑} ณ ที่นี้พระพุทธเจ้าเสด็จจกกรมตลอด ๗ วัน, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๙.

^{๒๒} อ้างแล้ว.

หลังตรัสรู้ พระพุทธองค์ประทับนั่งอยู่ใต้ต้นไทร อันเป็นที่พักของคนเลี้ยงแกะ (อชปาลนิโครธ) พญามารเมื่อพ่ายแพ้ต่อพระโพธิสัตว์ก็โสกเศร้ารำพึงว่า บัดนี้สิทธิ์จะไม่อยู่ในอำนาจของเรา ธิดาพญามาร^{๒๓} ปลอบใจและอาสาบิดาไปล่อลวงพระพุทธเจ้าให้ตกอยู่ในอำนาจด้วยอติถิมายา แต่พระพุทธองค์ไม่ใส่พระทัย ไม่ลื้มพระเนตร ทรงยกพระหัตถ์ขึ้นห้ามทรงขับให้ธิดามารหนีไป

๒๐. ปางนาคปรก (Buddha Protected By Naka Posture)

หลังตรัสรู้ พระพุทธเจ้าเสวยวิมุตติสุขในที่ไม้ไกลจากต้นศรีมหาโพธิ์ แต่ละที่ประทับ ๗ วัน ในสัปดาห์ที่ ๖ ขณะประทับใต้ต้นมุจลินทร์ (ต้นจิก) ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของต้นโพธิ์ มีฝนตกตลอดเวลา ๗ วัน พญานาคมุจลินท์ได้ขึ้นมาจากสระบริเวณนั้นเข้าไปวงรอบ ๗ รอบ แล้วแผ่พังพานปกป้องมิให้ฝนถูกพระวรกาย^{๒๔}

๒๑. ปางฉันผลสมอ (Eating the Samou Fruit Posture)

พระพุทธเจ้าเสด็จจากต้นมุจลินทร์ (ต้นจิก) ไปสู่ร่มไม้เกด (ราชยตพฤกษ์) ทางทิศใต้ของต้นจิกประทับนั่งสมาธิเสวยวิมุตติสุข (สุขที่เกิดจากการความหลุดพ้น) ณ โคนต้นไม้เกดเป็นเวลา ๗ วัน เมื่อออกจากสมาธิ ท้าวสักกเทวราชทรงทราบว่ำนับแต่พระองค์ตรัสรู้มา ๗ สัปดาห์รวม ๔๙ วัน มิได้เสวยภัตตาหาร จึงนำผลสมอ^{๒๕} ทิพยโอสถสวรรค์มาน้อมถวายแก่พระพุทธเจ้า

^{๒๓}ธิดามาร คือ นางตันทา นางอรดี และนางราคา, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๖๑/๒๑๐-๒๑๖.

^{๒๔}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๓๕.

^{๒๕}กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส, พระปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นเอก, หน้า ๑๒๙-๑๓๑.

๒๒. ปางประสานบาตร (Sealing the four Alms Bowls Posture)

พระพุทธเจ้าเสวยวิมุตติสุข ๔๙ วัน ตปุลละ และภัลลิกะเข้าเฝ้าถวายข้าวมธุมันถะ (ข้าวคลุกน้ำผึ้ง) ครั้งนั้น พระพุทธองค์ไม่มีบาตร ท้าวจตุโลกบาลทั้ง ๔ ถวายบาตรศิลา ๔ บาตร ทรงอธิษฐานผสานให้เป็นบาตรใบเดียว (เป็นเหตุให้บาตรพระปัจจุบันมี ๔ เสี้ยวผสานกัน)^{๒๖}

๒๓. ปางรับสัตตูก่อนสัตตุงง (Receiving Pieces Sattu and Powders Sattu Posture) ขณะที่พระพุทธเจ้ายังประทับอยู่ใต้ต้นไม้เกต (ราชายนพฤกษ์) มีพ่อค้า คือ ตปัสสะ และภัลลิกะถวายสัตตु อาหารที่เป็นเสบียงสำหรับเดินทางทั้งชนิดก้อนและชนิดผง^{๒๗} ตปัสสะ และภัลลิกะนับเป็นอุบาสกคู่แรกในโลก

๒๔. ปางพระเกศธาตุ (Giving the Hairs Posture)

^{๒๖} หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สามมิตร, ๒๕๑๔), หน้า ๓๗.

^{๒๗} กรมสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลราชเดช, พระปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์กรมสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลราชเดช, หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นเอก, หน้า ๑๒๙.

หลังจากตบสสะและภัทลิกะปวารณาตนเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนา ทูลขอสิ่งที่เป็นเครื่องสักการบูชาถึงพระพุทธองค์ ทรงลูบพระเกศา (ผม) ด้วยพระหัตถ์ขวา ทรงประทานเกศา ๘ เส้นแก่พ่อค้าทั้งสอง^{๒๘}

๒๕. ปางรำพึง (Reflection Posture)

หลังตรัสรู้ พระพุทธองค์ทรงรำพึงว่าพระธรรมที่ได้ตรัสรู้นั้นละเอียดลึกซึ้งยากที่จะเข้าใจสำหรับคนทั่วไปจะปฏิบัติได้^{๒๙} จึงทรงท้อพระทัยที่จะแสดงธรรมโปรดสัตว์ แต่ด้วยมหากรุณาทรงพิจารณาเห็นว่าสรรพสัตว์มีอุปนิสัยแตกต่างกันเปรียบกับดอกบัวในน้ำที่อยู่เหนือน้ำ อยู่เสมอน้ำ และจมอยู่ในน้ำ จึงทรงดำริที่จะแสดงธรรมตามอุปนิสัยแห่งสัตว์นั้น ๆ

๒๖. ปางปฐมเทศนา (the First Sermon Posture)

พระพุทธเจ้าทรงรับอาราธนาท้าวสหัมบดีพรหมและหมู่เทวดาที่จะทรงแสดงธรรมสั่งสอนชาวโลกทรงรำลึกถึงผู้ควรสดับพระธรรม ทรงรำลึกถึงปัญจวัคคีย์ที่เคยอุปการะพระองค์ครั้งบำเพ็ญทุกรกิริยา จึงเสด็จไปป่าอิสิปตนมฤคทายวันที่อยู่ปัญจวัคคีย์ ประทานปฐมเทศนาเรียกว่า อัมมจักกัปปวัตตนสูตร^{๓๐} ในวันเพ็ญเดือน ๘ อาสาฬหปุณณมี เรียกว่า วันอาสาฬหบูชา

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๑.

^{๒๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๖๙/๓๙-๔๐.

^{๓๐} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๑/๕๙๒.

๒๗. ปางประทานเอหิภิกขุ (Giving Ehi Bhikkhu Upasampadā Posture)

พระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนาเสร็จโปรดปัจจุวัคคีย์ โภณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรม คนแรก ทรงประทานอุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุ^{๓๑} เป็นพระสงฆ์รูปแรกในพระพุทธศาสนา ตรัสว่า ท่านจงเป็นภิกษุ ธรรมที่เราได้กล่าวอย่างถูกต้องเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์

๒๘. ปางเทศนา (Dasanā (Preching) Posture)

ครั้งหนึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมแก่ยสกุลบุตรผู้หนีปัญหาความวุ่นวาย ณ ป่าอิสปตนมฤคทายวัน พระองค์ทรงชักชวนว่า ที่นี่ (พระธรรมวินัยนี้) ไม่มีความวุ่นวาย ไม่มีความเดือดร้อน ทรงแสดงอนุปฺพฬิกกถา ทำให้ยสกุลบุตรได้ดวงตาเห็นธรรม ภายหลังอุปสมบทเป็นพระพุทธรสาวกองค์ที่ ๖ ของพระพุทธเจ้า^{๓๒} และบรรลุพระอรหันต์ในที่สุด

๒๙. ปางภัตตกิจ (Bhattakicca (Taking a Meal) Posture)

^{๓๑} ภิกษุผู้ที่ได้รับอุปสมบทจากพระพุทธเจ้าโดยตรง ด้วยพระพุทธดำรัสว่า เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด, วิ. มหา. (ไทย) ๑/๑๘/๒๓.

^{๓๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๔๑-๒๔๒.

หลังพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมโปรดยสกุลบุตรและบิดา แล้วทรงรับอาราธนาเสด็จไปเสวยภัตตาหาร ทรงแสดงอนุพุทธานุภาพโปรดมารดาและภรรยาเก่าของพระยสะให้ได้ดวงตาเห็นธรรม เป็นอุบาสิกาคู่แรก

๓๐. ปางปลงกรรมฐาน (Kammaṅkhaṇa (Meditation) Posture)

พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ โรงบูชาไฟของอุรุเวลกัสสปะ นางปัญณาทาสี หญิงรับใช้ เศรษฐีในตำบลอุรุเวลาเสนานิคมได้เสียชีวิต พระพุทธองค์เสด็จไปพิจารณาผ้าห่อศพ นำมาซักตากให้หายกลิ่นซากศพแล้วเย็บเป็นจีวรตามอริยะประเพณี ตำนานพุทธประวัติว่า พระอินทร์ลงมาช่วยทำจีวรตั้งแต่ซักแล้วนำไปตากให้แห้งจนเย็บเป็นจีวร เสร็จภายในคืนเดียว

๓๑. ปางชี้อัครสาวก (Identifying 2 Chief Disciples Posture)

พระพุทธเจ้าประทับ ณ เวฬุวัน เมืองราชคฤห์ สองสหายคือ โกณฑัญญะ และอุปลิสสะ (โมคคัลลานะและสารีบุตร) ไปเฝ้าขณะที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมแก่ประชาชนจำนวนมาก ทอดพระเนตรเห็นมาแต่ไกล ทรงชี้ให้พุทธบริษัททราบว่าทั้งสองจักเป็นคู่อัครสาวกที่สำคัญ^{๓๓} หลังอุปสมบทพระโมคคัลลานะเป็นอัครสาวกเบื้องซ้ายผู้เลิศด้วยฤทธิ์ และพระสารีบุตรเป็นอัครสาวกเบื้องขวาผู้เลิศด้วยปัญญา

^{๓๓} พุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑๘/๗๒๐.

๓๒. ปางแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ (Showing Miracles Posture)

พระพุทธเจ้าเสด็จไปแสดงธรรมโปรดพระประยูรญาติ พระญาติผู้ใหญ่หลายพระองค์ ในกรุงกบิลพัสดุ์ถือตนว่า พระองค์ทรงเป็นน้อง เป็นหลาน ไม่ยอมให้ความเคารพ ทรงมีพระประสงค์ให้พระญาติลดทิฐิ จึงทรงเหาะขึ้นไปบนอากาศ เนมิตที่เสด็จจงดนม บันดาลฝน โบกพรพรรษตกลงมาทำให้พระญาติเลื่อมใส^{๓๔}

๓๓. ปางอุ้มบาตร (Bowl-Holding Posture)

พระพุทธเจ้าเสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ครั้งแรก ทรงแสดงพระเวสสันดรชาดกแก่พระประยูรญาติแล้ว วันรุ่งขึ้นเสด็จไปบิณฑบาตในพระนคร ดังเช่นพระพุทธเจ้าในอดีตได้ทรงกระทำมา^{๓๕}

๓๔. ปางโปรดพุทธบิดา (Preaching to Father's Buddha Posture)

^{๓๔} กรมสมเด็จพระปรมาณูชิตชิโนรส, พระปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์กรมสมเด็จพระปรมาณูชิตชิโนรส หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นเอก, หน้า ๑๙๖-๑๙๗.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๘-๒๐๑.

พระพุทธเจ้าทรงเสด็จบิณฑบาตในกรุงกบิลพัสดุ์ พระเจ้าสุทโธทนะ พุทธบิดาเสด็จตามไปต่อว่า ทรงทำให้ได้รับความอับอายที่เป็นถึงโอรสกษัตริย์ แต่กลับเพี้ยบบิณฑบาตเลี้ยงชีพพระพุทธองค์ตรัสว่า เพราะเป็นพุทธประเพณีที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีต อนาคต ต่างก็ดำรงพระชนม์ชีพด้วยอาหารบิณฑบาต ทรงแสดงธรรมแก่พุทธบิดาว่า เป็นบรรพชิตไม่ประมาทในอาหารบิณฑบาต ผู้ประพฤตีสัจธรรม ย่อมประสบสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต จบพระธรรมเทศนา พุทธบิดาได้บรรลุโสดาปัตติผล เป็นพระโสดาบัน

๓๕. ปางห้ามสมุทรหรือปางห้ามญาติ (Prohibit the ocean or Prohibit the Relatives Posture)

พระญาติของพระพุทธเจ้า คือเจ้าศากยะและเจ้าโกลิยะทะเลาะวิวาทแย่งน้ำในแม่น้ำโรหิณี ต่างฝ่ายต่างอ้างความชอบธรรมในนา จนเผชิญหน้าเตรียมเข้าทำอันตราย^{๓๖} พระพุทธเจ้าเสด็จไปทราบสาเหตุแล้วทรงเปรียบเทียบกษัตริย์กับน้ำว่าสิ่งใดมีค่ากว่ากัน ทำให้ทั้งสองฝ่ายได้สติ เห็นคุณค่าชีวิตมนุษย์ ทรงยุติการประหัตประหารกันของพระญาติได้สำเร็จ

๓๖. ปางประทานโอวาท (Ovāda Giving posture)

ณ พระเวฬุวัน เมืองราชคฤห์ หลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ ๔ เดือน ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต^{๓๗} คือการประชุมครบองค์ ๔ ได้แก่ (๑) เป็นวันมาฆฤกษ์ เพ็ญเดือน ๓ (๒) พระสงฆ์ ๑,๒๕๐ รูปมาประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย (๓) ทั้งหมดล้วนเป็นพระอรหันต์ (๔) ทรงประทานอุปสมบทให้พระสงฆ์เหล่านั้นทั้งหมด เรียกว่า วันมาฆบูชา

^{๓๖} สุวรรณ, ช.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๙๗/๙๔.

^{๓๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๒.

๓๗. ปางประทานธรรม (Dhamma Giving Posture)

พระพุทธเจ้าประกอบด้วยทศพลญาณ ๑๐ เวสารัชชญาณ ๔ ทรงปฏิญาณตำแหน่งจอมโลก บันลือหนาทและทรงประกาศพรหมจักร คือ ประทานธรรม เรื่องเบญจขันธ์ และปัจจุสมุปบาท แก่เทวดาและมนุษย์ ตรัสแก่เสลพราหมณ์ว่า พระองค์ทรงเป็นพระธรรมราชาที่ผู้ยอดเยี่ยม ยังธรรมจักรที่ไม่มีใคร ๆ จะหมุนได้ ให้หมุนไปได้^{๓๘}

๓๘. ปางประทับเรือ (Traveling in Boat Posture)

พระพุทธเจ้าประทับ ณ เวฬุวัน เมืองราชคฤห์ ทรงรับคำทูลเชิญกษัตริย์ลิจฉวี เสด็จเมืองไพศาลี เสด็จประทับนั่งบนพุทธอาสน์แก้วบนเรือพระที่นั่ง ที่พระเจ้าพิมพิสารจัดถวาย เสด็จถึงเมืองไพศาลีโดยชลมารคในแม่น้ำคงคา เพื่อที่จะขจัดภัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองนั้น^{๓๙}

๓๙. ปางห้ามพยาธิ ((Prohibit the Byadhi Posture)

^{๓๘} เสด็จสูตร, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๙๙/๔๙๖.

^{๓๙} รตนสูตร, ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๑-๑๘/๙-๑๔.

เมืองไพศาลีเกิดข้าวยากหมากแพง ไปทูลอาราธนาพระพุทธเจ้ามาปิดป่าภัยพิบัติ เมื่อเสด็จถึงรับสั่งให้พระอานนท์สวดรัตนสูตร และประพรมน้ำพุทธมนต์ให้ชาวเมืองประพฤติธรรม ตรัสสอนให้รู้จักเสียสละความสุขตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมจึงเป็นความสุขที่แท้จริงด้วย พุทธานุภาพ เมืองไพศาลีก็น่าเป็นปกติสุข

๔๐. ปางทรงรับผลมะม่วง (Receiving Mango Fruit Posture)

พระพุทธเจ้าตรัสว่า จะทรงแสดงปาฏิหาริย์ที่โคนต้นมะม่วง พวกเดียรถีย์สั่งให้ทำลายต้นมะม่วงทุกต้น เพื่อขัดขวางการทำยมกปาฏิหาริย์^{๔๐} นายคณทะ คนดูแลสวนของพระเจ้าปเสนทิโกศล นำผลมะม่วงสุกทำน้ำปานะไปถวาย เสวยแล้วให้ปลุกเมล็ดมะม่วง ทรงล้างพระหัตถ์ลงบนเมล็ดมะม่วง ๆ ก็ออกหน่อเจริญเติบโตแผ่กิ่งก้านสาขาเป็นต้นมะม่วงมีชื่อและผลไฉรมะม่วงใหญ่ เรียกต้นมะม่วงนั้นว่า คณทามพฤกษ์

๔๑. ปางแสดงยมกปาฏิหาริย์ (The Twin Wonders Posture)

พระพุทธเจ้าประทับ ณ โคนต้นคณทามพฤกษ์ (ต้นมะม่วง) ทรงกระทำการเพื่อชมพวกเดียรถีย์ที่ต้นมะม่วงชื่อคณทามพฤกษ์ คือ ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์โดยเนรมิตพระอิริยาบถนั่ง ยืน เดิน ปรากฏเป็นคู่ มีท่อน้ำพุและท่อน้ำพุ่งออกมาจากพระวรกายเป็นคู่กัน เช่น ท่อน้ำพุ่งจากพระวรกายด้านล่าง ท่อน้ำพุ่งออกมาจากพระวรกายด้านบน ท่อน้ำพุ่งจากช่องพระกรรณขวา ท่อน้ำพุ่งจากช่องพระกรรณซ้าย อย่างนี้ อนึ่ง พระพุทธเจ้าทุกพระองค์จะทรงกระทำพระองค์ละครั้ง แล้วเสด็จไปจำพรรษาบนดาวดึงส์สวรรค์ เพื่อโปรดพุทธมารดา^{๔๑}

^{๔๐} ยมกปาฏิหาริย์วัตถุ, พ.ศ. (ไทย) ๒๕/๑๘๑/๘๘.

^{๔๑} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), คำวัด พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๘๐๕.

๔๒. ปางโปรดพระพุทธรามารดา (Preaching to Mother's Buddha Posture)

หลังแสดงยมกปาฏิหาริย์แล้วเสด็จไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แสดงพระธรรมเทศนาโปรดพระพุทธรามารดา^{๔๒} ที่ไปบังเกิดเป็นดุสิตเทพบุตร ณ สวรรค์ชั้นดุสิต ทรงแสดงพระอภิธรรมแก่พุทธรามารดาตลอด ๓ เดือนแม้เวลาภักติกก็ทรงเนรมิตพุทธรามารดาไว้แทนพระองค์

๔๓. ปางเปิดโลก (Open the worlds Posture)

หลังแสดงธรรมโปรดพุทธรามารดา พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ทรงแสดงปาฏิหาริย์เปิดโลก ทำให้มนุษย์ สวรรค์ นรก เห็นกันได้โดยตลอด

๔๔. ปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ (Going down from Tāvātīyasa Heaven Posture) วันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากดาวดึงส์สวรรค์ พระอินทร์เนรมิตบันไดทอง บันไดแก้ว บันไดเงิน หัวบันไดอยู่ยอดเขาสิเนรุ เชิงบันไดอยู่ที่ประตูเมืองสังกัสสะ พระพุทธรองค์ทรงเสด็จลงบันไดแก้วเรียก วันเทโวโรหณะ^{๔๓} ตักบาตรเทโว หรือวันพระเจ้าเปิดโลก

^{๔๒} ฐ.เถร. (ไทย) ๒๖/๕๓๔/๔๓๓.

^{๔๓} เทโวโรหณะ แปลว่า การเสด็จลงจากเทวโลกของพระพุทธเจ้า, พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช).

คำวัด พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๓๓๓.

๔๕. ปางลีลา (Walking Buddha Posture)

พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระพรหม พระอินทร์ และเทวดาเสด็จลงมาจากดาวดึงส์ทางบันไดแก้ว ท้อง และเงิน ขบวนเสด็จมาหยุด ณ ประตูเมือง สังกัสสะพระพุทธเจ้าทรงมีลีลาและพระสิริงดงามยิ่ง เป็นที่ชื่นชมโสมนัสแก่พุทธบริษัททั้งหลายที่เฝ้ารับเสด็จ

๔๖. ปางห้ามพระแก่นจันทน์ (Prohibit BraKaenchana to stand up Posture) พระพุทธเจ้าเสด็จโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ดาวดึงส์ตลอดพรรษา พระเจ้าปเสนทิโกศล รำลึกถึงพระพุทธองค์โปรดให้นายช่างหลวงทำรูปเหมือนด้วยไม้แก่นจันทน์ เมื่อทรงเสด็จกลับมา พุทธปฎิมาลูกขึ้นถวายบังคม ทรงยกพระหัตถ์ห้ามพระแก่นจันทน์จึงขึ้นประทับตามเดิม

๔๗. ปางขับพระวักกलि (Chase to BraVakkali Posture)

พระวักกलि ออกบวชด้วยพึงพอใจในรูปอันงดงาม เมื่อบวชแล้วเฝ้าตามดูพระรูปพระพุทธองค์ตรัสเตือนว่าไม่มีประโยชน์ที่จะมาเฝ้าดูกายนี้ ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเรา.. แต่พระวักกलिไม่อาจละการดูพระรูป ในที่สุดทรงขับไล่เพื่อให้เกิดใจได้เอง พระวักกลิน้อยใจคิดฆ่าตัวตาย ทรงเสด็จไปโปรดขณะกระโดดจากยอดเขา และได้บรรลุพระอรหันต์ในที่สุด ท่านได้รับการยกย่องว่าเลิศกว่าผู้อื่นในด้านสัทธาธิมุต เป็นผู้พ้นจากกิเลสด้วยศรัทธา^{๔๔}

^{๔๔} ๐.๔.๔. (ไทย) ๒๐/๒๐๘/๒๗.

๔๘. ปางไสยาสน์ (Seyyāsana Posture)

พระพุทธเจ้าบรมมหาราชเจ้า (สืข้าง) เปื้องขวา ทรงวางพระบาทเหลื่อมพระบาท ทรงมีสติสัมปชัญญะ กำหนดหมายว่าจะลุกขึ้น เป็นการนอนของพระอริยบุคคลเรียก สี่ทไสยา^{๔๕}

๔๙. ปางประทับยืน (Standing Buddha Posture)

ยามเช้าของทุกวัน หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จออกจากพระคันธกุฎีแล้วจะประทับยืน ณ ลานหน้าพระคันธกุฎีเสมอ ทอดพระเนตรความพร้อมเพรียงของพุทธสาวก ก่อนเป็นประธาน เพื่อบิณฑบาต หรือในที่รับนิมนต์ไว้ แสดงพุทธจริยาที่พระเมตตาและพระกรุณายัง

๕๐. ปางประดิษฐานรอยพระพุทธรบาท (Establish the Footprint Posture)

สมัยที่พระพุทธเจ้าทรงพระชนม์ เสด็จพร้อมด้วยพระสงฆ์ ๕๐๐ รูปสู่เกาะลังกา ตรงกับวันเพ็ญเดือน ๖ ทรงอธิษฐานแล้วประทับรอยพระบาทเพื่อแสดงว่าพระพุทธศาสนาได้มาอยู่ที่นี่ ปัจจุบัน คือประเทศศรีลังกา

^{๔๕} องค์กร. (ไทย) ๒๔/๖๗/๑๔๕.

๕๑. ปางพยาบาลภิกษุอาพาธ (to Cure the Sick Monk Posture)

พระพุทธเจ้าเสด็จตรวจเสนาสนะทอดพระเนตรเห็นภิกษุนอนป่วยอยู่ตามลำพัง ด้วยโรคท้องเดินอย่างรุนแรง ผ้านุ่งห่มเปรอะเปื้อนด้วยปัสสาวะและอุจจาระไม่มีผู้ดูแล จึงทรงประคองภิกษุด้วยพระมหากฤษฎา ทรงพยาบาลให้ได้รับความสบาย โดยมีพระอานนท์ช่วยเหลือ จากนั้นตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายให้ประชุมกันแล้ว ตรัสให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยเฉพาะในยามเจ็บไข้ เพราะพวกเธอได้สละบ้านเรือน ประพฤติพรหมจรรย์ห่างจากญาติมิตร ถ้าพวกเธอไม่ดูแล ใครเล่าจะดูแล ตรัสอานิสงส์การพยาบาลภิกษุอาพาธว่า ผู้ใดจะพยาบาลตถาคต ก็พึงพยาบาลภิกษุอาพาธเถิด

๕๒. ปางคันธาระ (Kandhara Buddha Posture) or (Meditating in the Posture)

หลังพระพุทธปรินิพพานประมาณ ๔๐๐ ปี กษัตริย์เมณันเดอร์หรือพระเจ้ามิลินท์ ได้ตอบปัญหาธรรมกับพระนาคเสนทำให้ทรงเลื่อมใส ทรงรับพระพุทธศาสนาเป็นที่พึงสูงสุดในชีวิต จากนั้นจึงทรงให้สร้างพระพุทธรูป ตามตำนานการสร้างพระพุทธรูปกล่าวว่า พระปางนี้เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นก่อนปางอื่น ๆ

๕๓. ปางขอฝน (Reques for the Rain Posture)

พระพุทธองค์ประทับ ณ วัดเชตวัน เมืองสาวัตถีเกิดฝนแล้งหนักทำให้ชนทั้งหลายตลอดจนสัตว์ต่าง ๆ เช่น ปลาเดือดร้อนไปทั่ว ด้วยพระมหากรุณาต่อสรรพสัตว์พระองค์จึงทรงอธิษฐานด้วยพระบารมีขอให้ฝนตก ทำให้ห้วยหนองคลองบึง สระโบกขรณีที่แห้ง เต็มด้วยน้ำ ยิ่งความชุ่มชื้นให้เกิดขึ้นแก่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย

๕๔. ปางสร่งน้ำฝน (Bathing in the Rain Posture)

ครั้งหนึ่งเกิดฝนแล้งหนักในเมืองสาวัตถี พระพุทธองค์ประทับ ณ เชตวัน ได้อธิษฐานให้ฝนตกลงมาด้วยพระบารมี ทรงห่มผ้าอาบน้ำฝนเฉวียงพระอังสา (ป่า) สร่งน้ำฝน ในขณะที่ประชาชนและสรรพสัตว์ได้รับความชุ่มชื้นเช่นกัน

๕๕. ปางขีमार (to show the Māra Posture)

พระโคตมเกส ผู้เป็นพระอรหันต์ปรีนิพพาน พระพุทธองค์เสด็จไปเยี่ยมพร้อมทั้งพระสงฆ์สาวก ทรงชี้ไปในอากาศ ตรัสว่า มารใจบาปกำลังแสวงหาแต่ไม่อาจพบวิญญูณพระโคตมเกสไม่ เพราะท่านปรีนิพพานแล้ว

๕๖. ปางชี้อสุภะ (Pointing Asubha to them Posture)

นางสิริมา น้องสาวหมอชีวกโกมารภัจจ์เป็นหญิงนครโสเภณีที่สวयงามแห่งกรุงราชคฤห์ ได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้าแล้วเลิกลาชีพมาฝากไว้ในกุศลธรรมครั้นสิ้นชีวิตทรงใช้ซากศพของนาง นำมาสอนให้ตระหนักรู้ความไม่ยั่งยืนในสังขารของสรรพสัตว์ทั้งหลาย^{๔๖}

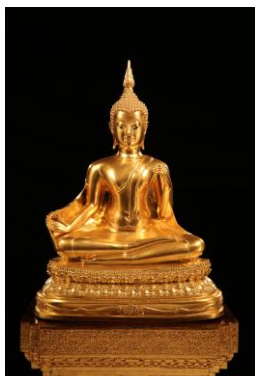
๕๗. ปางสนเข็ม (to put the tread in the needle Posture)

ขณะประทับอยู่ ณ วัดเวฬุวัน เมืองราชคฤห์ พระพุทธเจ้าทรงช่วยพระอนุรุธเถระเย็บจีวร^{๔๗} อีกนัยหนึ่งแสดงพุทธจริยวัตรที่ทรงเตรียมเครื่องอัฐบริขารอันประกอบด้วย จีวรสังฆาฏิ สบง ฯลฯ^{๔๘}

^{๔๖} ตรีสว่า จงดูอัตภาพที่ตกแต่งอย่างสวยงาม แต่มีกายเป็นแผล มีตมกรกระดูกเป็นโครงร่างอันกระสับกระส่าย ที่มหาชนตำรกันมาก ซึ่งไม่มีความยั่งยืนตั้งมั่น, พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๔๖/๗๗.

^{๔๗} การเย็บจีวรครั้งนั้นเป็นงานใหญ่ เนื่องจากพระอนุรุธได้ผ้าบังสุกุลมา พระพุทธองค์และภิกษุทั้งหลายช่วยกันเย็บจีวรครั้งนั้นเป็นต้นกำเนิดการทอดผ้าป่า สืบมาถึงปัจจุบัน, พิฑูร มลิวัลย์, ประวัติพระพุทธรูปปางต่าง ๆ, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๒๓๘.

^{๔๘} สมพร อยู่โพธิ์, พระพุทธรูปปางต่าง ๆ, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๕), หน้า ๑๑๕.

๕๘. ปางทรงจีวร (Cāvāra Wearing Posture)

ในฤดูหนาว อากาศหนาวจัด มีน้ำค้างตกหนักในตอนเช้า พระพุทธเจ้าประทับ ณ โคตมเจตีย์ เมืองเวสาลี เมื่อทอดลองความหนาว ทรงห่มจีวรซ้อน ๓ ผืน จักพอทนหนาวได้ ทรงมีพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้จีวร ๓ ผืน เรียกว่า ไตรจีวร ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

๕๙. ปางปฐมบัญญัติ (First Enact of the Vinaya Posture)

พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เมืองเวรัญชา พระสุทินบวชแล้วบิดาขอให้สึก ถ้าไม่สึก ขอให้เพาะพืชพันธ์เพื่อสืบวงศ์ตระกูล พระสุทินจึงเสพเมถุนกับภรรยาเก่าตามคำขอ ต่อมาท่านร้อนใจแจ้งให้ภิกษุทั้งหลายทราบพากันติเตียน พระพุทธเจ้าทรงทราบทรงมีพุทธบัญญัติเป็นปฐมบัญญัติสิกขาบทที่ ๑^{๕๙} ห้ามภิกษุเสพเมถุนว่า “ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก”^{๖๐} หาสังวาสมิได้และทรงบัญญัติเรื่อยมาทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์ไม่ดั่งงามขึ้นในหมู่คณะสงฆ์

^{๕๙} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๔/๑๔-๒๖, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๔/๑๗-๒๙.

^{๖๐} เป็นผู้พ่ายแพ้ คือเป็นผู้เคลื่อน พลัดตกเหินห่างจากพระสัทธรรม, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๙.

๖๐. ปางประทานพร (นั่ง) (Blessing Buddha Sitting Posture)

พระพุทธเจ้าทรงประทานพรให้หมอชีวกโกมารภัจจ์และพระอานนตน์เข้าเฝ้าเพื่อทูลถามปัญหาได้ทุกเวลา และให้นางวิสาขาถวายเครื่องอุปโภคและบริโภคแด่พระสงฆ์ได้

๖๑. ปางประทานพร (ยืน) (Blessing Buddha Standing Posture)

นางวิสาขาได้ทูลขอพร ๘ ประการ เพื่อทรงถวายสิ่งของต่าง ๆ แก่ภิกษุ โดยยกเหตุผลมาประกอบเพื่อความเหมาะสม ได้แก่ ๑) ผ้าอาบน้ำฝน ๒) อาหารสำหรับภิกษุอาคันตุกะ ๓) อาหารสำหรับภิกษุผู้เตรียมจะไป ๔) อาหารสำหรับภิกษุอาพาธ ๕) อาหารสำหรับภิกษุผู้พยาบาลภิกษุอาพาธ ๖) ยาสำหรับภิกษุอาพาธ ๗) ข้าวต้มที่ถวายประจำ ๘) ผ้าอาบน้ำสำหรับภิกษุณี พระพุทธเจ้าทรงประทานพรทั้ง ๘ ประการ

๖๒. ปางประทานอภัย (นั่ง) (Unforgiveness Sitting Posture)

ภิกษุรูปหนึ่ง (กัสสปโคตร) นึกตำหนิพระพุทธองค์ว่า จู้จี้ พิถีพิถัน เป็นมิจฉาภิภูติ ภายหลังท่านรู้สึกตัวผิดได้ จึงเดินทางไกลไปเฝ้าเพื่อทูลขอภัยโทษ พระพุทธองค์ประทานอภัย ตรัสว่า ทรงตำหนิผู้ไม่ใช่ในสิกขา (การศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย) ทรงสรรเสริญ พระภิกษุที่เอาใจใส่ต่อสิกขา ทั้งภิกษุบวชใหม่หรือภิกษุที่บวชนานแล้ว

๖๓. ปางประทานอภัย (ยืน) (Unforgiveness Standing Posture)

พระเจ้าอชาตศัตรู โอรสพระเจ้าพิมพิสาร เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธถูกพระเทวทัตยุ ให้อปลงพระชนม์พระราชบิดาแล้วขึ้นครองราชย์ ทรงสนับสนุนพระเทวทัตโดยส่งนายขมังธนูไป ปลงพระชนม์พระพุทธเจ้าแต่ไม่สำเร็จ ภายหลังระลึกถึงความผิดอยากไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแต่ไม่ กล้า ต่อมาเมื่อโอกาสทูลถามปัญหากับพระพุทธเจ้า ทรงสารภาพความผิดขอประทานอภัย พระพุทธเจ้า แล้วนับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งสูงสุด

๖๔. ปางโปรดสัตว์ (Peach the Dhamma Living beings posture)

พระพุทธเจ้าประทับ ณ ปาวารีกัมพวันใกล้เมืองนาลันทา ตรัสกับนายมณี (อสี พันธบุตร) ว่า พระองค์เป็นผู้เอ็นดูเกื้อกูลแก่สัตว์ แม้แสดงธรรมก็แสดงโดยไม่มีอคติ กล่าวคือ แสดงธรรมงดงามในเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุดประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์ บริบูรณ์ พร้อมทั้ง อรรถและพยัญชนะแก่พุทธบริษัททั้ง ๔ และแก่นักบวชนอกพระพุทธศาสนาด้วย

๖๕. ปางโปรดพระยาชมพูบดี (Preching to King Jambhupati Posture)

พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ เวฬุวันวิหาร เมืองราชคฤห์ พระยาชมพูบดี ครองนครปัญจละ มีความละโมภจึงรุกรานเมืองราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสารต้องหนีไปพึ่งบารมีของพระพุทธเจ้า ทรงรับสั่งไว้ให้พระอินทร์แปลงเป็นราชทูต ทรงเนรมิตเวฬุวันวิหารเป็นเมืองวิจิตรงดงามกว่าเมืองใด ๆ ในชมพูทวีปและเนรมิตพระองค์เป็นกษัตริย์ประดับเครื่องทรงกษัตริย์ประทับเหนือรัตนบัลลังก์ท่ามกลางเหล่าอำมาตย์ จนพระยาชมพูบดีลดทิฐิมานะลง เมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนา ทรงตระหนักโทษของความโลภสมบัติผู้อื่น เปื้อน่ายในราชสมบัติอันไม่ยั่งยืน

๖๖. ปางปาเลไลย์ (Pa Laylai Posture)

พระภิกษุวัดโฆสิตาราม เมืองโกสัมพีทะเลาะกันด้วยเรื่องเล็กน้อยทำให้เป็นเรื่องใหญ่โต พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้สามัคคีกันก็ไม่เชื่อฟัง พระพุทธองค์ทรงระอาพระทัยจึงเสด็จหนีไปจำพรรษาอยู่ป่ารักขิตวัน แถบหมู่บ้านปาลีไลยกะ^{๕๑} ณ ที่นั้นมีช้างปาลีไลยกะและลิงตัวหนึ่งคอยอุปัฏฐาก ทรงแสดงว่าถ้าไม่ได้เพื่อนดีมีปัญญา การอยู่คนเดียวยังดีกว่าคลุกคลีอยู่กับคนพาล

๖๗. ปางโปรดอสุรินทราหู (preching to Asurintràhu Posture)

^{๕๑} นาคสูตร ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๓๕/๒๔๒.

พระพุทธเจ้าประทับ ณ วัดเวฬุวันมหาวิหาร กรุงราชคฤห์ ด้วยฤทธิ์สุรินทราหูทำให้เกิดจันทรปราคา และสุริยุปราคา^{๕๒} พระพุทธองค์ไปตรัสพระคาถาโปรดสุรินทราหูจึงยอมปล่อยพระจันทร์ และพระอาทิตย์

๖๘. ปางประทับเหนือพนัสบดี (The Buddha is on Banaspati Posture)

พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระอานนท์ที่พระเชตวันวิหารว่า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงอุบัติ เจ้าลัทธิต่าง ๆ ก็หมดความน่าเชื่อถือทรงเปล่งอุทานว่า พอดวงอาทิตย์ขึ้น หิ้งห้อยก็อับแสง เมื่อมีผู้ตรัสรู้เกิดขึ้น พวกที่รู้แบบนี้ก็คิดเอาเองก็หมดความน่าเชื่อถือ ความรู้ของพวกเขาไม่ทำให้ใจบริสุทธิ์ได้และไม่พ้นทุกข์ได้ ลัทธิต่าง ๆ เปรียบเหมือนพนัสบดี^{๕๓} (สัตว์ประหลาด) คำสอนของพระพุทธเจ้าทำให้ผู้ปฏิบัติตามพ้นทุกข์ได้จริง และมีเหตุผลสอดคล้องต้องกันโดยตลอด

๖๙. ปางโปรดพกาพรหม (Preaching to Baka Brahma Posture)

พระพุทธเจ้าประทับ ณ ปาสวัน เขตเมืองอุกกัฏฐะ พกาพรหมมีทิฐิว่ามีตัวตนที่มั่นคงยั่งยืนและพยายามให้ผู้อื่นเห็นด้วยกับตน พระพุทธเจ้าทรงทราบเสด็จไปยังพรหมโลกตรัสว่าความเห็นนั้นไม่ถูกต้อง เพราะทุกสิ่งล้วนเป็นอนัตตาไม่มีตัวตน ไม่มั่นคงยั่งยืน พรหมยังไม่ยอมรับฟัง หาเหตุผลสนับสนุนความคิดของตน ท้ายสุดพระพุทธองค์ทรงชนะโดยจงกรมบนเศียรพกาพรหม พรหมมองไม่เห็นพระองค์ ต่อมาได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน^{๕๔}

^{๕๒} จันทรสูตร ส.ส. (ไทย) ๑๕/๙๐/๙๖, สุริยสูตร ส.ส. (ไทย) ๑๕/๙๑/๙๗.

^{๕๓} พนัสบดี เป็นสัตว์ผสมมีเขาและหูแบบโค มีปากครุฑ และมีปีกหงส์, ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์, พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิสิทธ์เซ็นเตอร์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๘๘.

^{๕๔} พระพิมลธรรม (ชอบ อนุจารีมหาเถระ), ตำนานพระพุทธรูปปางต่าง ๆ, กรุงเทพมหานคร : หน้า ๒๘๓.

๗๐. โปรตอาฬวกยักษ์ (Preaching to âlavaka Yaksha Posture)

พระพุทธเจ้าประทับ ณ วัดเชตวัน เมืองสาวัตถี ได้เสด็จไปยังที่อยู่ของอาฬวกยักษ์^{๕๕} เมืองอาฬวี ทรงแสดงธรรมเรื่องศรัทธา สัจจะ ความเพียรฯ จนอาฬวกยักษ์จำนน สุดท้ายอาฬวกยักษ์เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา^{๕๖}

๗๑. ปางโปรดอังกุลิมาล (Preaching Ankulimala Posture)

พระพุทธองค์ทรงประทับ ณ วัดเชตวัน เมืองสาวัตถี ทรงทราบว่าอหิงสกะถูกชักนำให้หลงผิดจนไล่ฆ่าผู้คนกลายเป็นโจรร้ายของคุลิมาล^{๕๗} จะฆ่ามารดาซึ่งเป็นอนันตริยกรรม จึงเสด็จไปขว้างทาง ตรัสพระพุทธรว่าเราหยุดแล้วแต่ท่านยังไม่หยุด ทำให้องคุลิมาลได้ฉุกคิด

๗๒. ปางโปรดช้างนาฬาคีรี (Taming Nàràkiri the wild Elephcnt Posture)

^{๕๕} อาฬวกสูตร ส.ส. (ไทย)

^{๕๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๑-๓๕๔.

^{๕๗} อังคุลิมาลสูตร ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔๗/๔๒๑.

พระเทวทัตประสงค์ร้ายต่อพระพุทธเจ้า ให้ความอสังขนาพาศิริ^{๕๘}ที่กำลังตกมันบ้าคลั่งเข้าไปใส่ขณะเสด็จบิณฑบาตในนครราชคฤห์ แต่ชังนาพาศิริไม่อาจทำอันตรายพระพุทธองค์ด้วยพระเมตตาและพระพุทธบารมี^{๕๙}

๗๓. ปางประดู๋ลาย (Pradu Lai's Leaves Posture)

พระพุทธเจ้าประทับ ณ ป่าประดู๋ลาย^{๖๐} กรุงโกสัมพี ทรงหยิบบิหมัประดู๋ลายตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า บิหมัในมือของเราเมื่อเทียบบิหมับนต้นในป่าใหญ่ เหมือนสิ่งที่เราบอกสอนพวกเธอก็น้อยนิด เมื่อเทียบกับเรื่องที่ได้ตรัสรู้ เมื่อเรามุ่งสอนแต่เรื่องทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และหนทางความดับทุกข์ ล้วนมีจุดหมายเพื่อคลายความกำหนัด โลภ โกรธ หลงเพื่อความสงบระงับและนิพพาน

๗๔. ปางทรงพิจารณาชาธรรม (to Cosider the Old Aged Posture)

พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนท์ ณ ปราสาทของนางวิสาขาไมคารมาตาในบุพพารามว่า มนุษย์ทุกคนไม่ว่าเด็ก ผู้ใหญ่..โง่ ฉลาด มั่งมีและยากจน ล้วนต้องตาย..ตรัสต่อว่า วัยของเราแก่หง่อม ชีวิตของเราเหลือน้อย..ผู้ไม่ประมาทในธรรมวินัย ละเวียนวายตายเกิดแล้ว จักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้^{๖๑}

^{๕๘} พุ.อุ. (ไทย) ๓๒/๘๓/๕๗๖.

^{๕๙} พุ.อป. (ไทย) ๓๒/๘๓/๕๗๖.

^{๖๐} สิลปาวนสูตร, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

^{๖๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๕/๑๓๑-๑๓๒.

๗๕ ปางโอฬาริกนิมิต (Olàrik Nimitta Posture)

พระพุทธเจ้าทรงแสดงนิมิตที่ชัดเจนอย่างโอฬาร เพื่อแสดงอานุภาพของอิทธิบาท ๔ ของพระองค์ สิ่งทำให้มีอายุได้ตลอดกับ หรือเกินกว่านั้นก็ได้ ทั้งนี้เพื่อให้พระอานนท์ทูลอาราธนาให้ดำรงพระชนม์มตอ^{๖๒} ก่อนที่มารจะทูลอาราธนาให้ปรินิพพาน แต่พระอานนท์มิรู้ทัน เพราะถูกมารดลใจจึงมิได้ทูลอาราธนาพระพุทธองค์ ทรงแสดงนิมิตในสถานที่ต่าง ๆ ถึง ๑๖ ครั้ง

๗๖. ปางปลงอายุสังขาร (the Considering of āyusaŏkhàra Posture)

พระพุทธเจ้าประทับ ณ ปาวาลเจดีย์ เมืองเวสาลี ตรัสกับมารผู้มาทูลอาราธนาให้ปรินิพพาน ตรัสว่า พระองค์จะปรินิพพานในไม่ช้านับแต่บัดนี้ไปอีก ๓ เดือน^{๖๓} (สังเวชนียธรรม) ก็เกิดแผ่นดินไหวอย่างน่าสะพรึงกลัว ขณะนั้นทรงเปล่งอุทานว่า ร่างกายไม่คงที่ เป็นที่สังสมกิเลสปรุงแต่งให้เกิดขึ้นเรื่อยไป พระอริยเจ้าละกรรม ยินดีในภายใน มีใจมั่นคง ทำลายกิเลสที่เกิดขึ้นได้ เหมือนนักรบทำลายเกราะได้ ฉะนั้น

^{๖๒}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๗๘/๑๒๖-๑๓๐.

^{๖๓}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๙/๑๑๖.

๗๗. ปางนาคาวโลก (Nakà-Avaloka Posture)

พระพุทธเจ้าตรัสรู้เป็นเวลาได้ ๔๕ พรรษา เสด็จจาริกเมืองน้อยใหญ่เพื่อเทศน์โปรดประชาชนด้วยพระบาทเปล่าปราศจากพาหนะใด บัดนี้พระองค์มีพระชนม์ ๘๐ พรรษาจวนจะปรินิพพาน เข้าวันหนึ่งกลับจากบิณฑบาตในเมืองเวสาลีแล้ว ทรงเฝ้าพระวรกายผินพระพักตร์ทอดพระเนตรเมืองเวสาลีอย่างข้างมอง^{๖๔} เป็นครั้งสุดท้าย นาคาวโลก คือการมองอย่างพญาช้าง (ข้างเหลียวหลัง)

๗๘. ปางรับอุทกทั้ง^{๖๕} (Receiving Water)

หลังจากพระพุทธเจ้าเสวยภัตตาหารของนายจุนทะแล้ว ทรงประจวรหนัก ทรงมีพระสติสัมปชัญญะอดกลั้นทุกขเวทนาตรัสเรียกพระอานนท์ว่า เรากระหายตม้น้ำ ทูลว่า เภยียน ๕๐๐ เล่มเพิ่งข้ามลำธารทำน้ำช้อนเป็นตม ทรงตรัสถึงสามครั้ง ครั้งที่ ๓ พระอานนท์ถือบาตรไปตักน้ำ น้ำที่ช้อนกลับใสสะอาด จึงตักน้ำแล้วเข้าไปเฝ้า^{๖๖}

^{๖๔}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๖/๑๓๒.

^{๖๕}(รับสั่งขอน้ำตม) อุทกทั้ง มาจาก อุทก แปลว่าน้ำ, แปลก สนธิรักษ์, พจนานุกรมบาลี-ไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์ พริ้นตัง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๔๙.

^{๖๖}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๖/๑๓๒.

๗๙. ปางทรงพยากรณ์ (Predict to Braānanda Posture)

พระพุทธเจ้าประทับระหว่างต้นสาละคู่หนึ่ง หันพระเศียรไปทางทิศเหนือ พระอานนท์เถระพุทธอุปัฏฐาก ทราบว่าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานไม่อาจระงับความเศร้าโศก แอบไปยืนร้องไห้ พระพุทธองค์รับสั่งให้เรียก ตรัสกับพระอานนท์ว่า เธออย่าเศร้าโศก อย่าคร่ำครวญเลย..ความพลัดพรากจากของรักของชอบใจทุกอย่างจะต้องมี ฉะนั้น จะพึงหาได้อะไรจากที่ไหนในสังขารนี้ สิ่งที่เกิดขึ้น มีขึ้น ถูกปัจจัยปรุงแต่ง ล้วนแตกสลายเป็นธรรมดา..จงประกอบความเพียรจะเป็นผู้สิ้นอาสวะโดยเร็ว^{๖๗} ทรงพยากรณ์ว่าพระอานนท์จะบรรลุพระอรหัตตผล ก่อนที่จะทำปฐมสังคายนา

๘๐. ปางปัจฉิมโอวาท (The Buddha's last teaching Posture) และ ปางปรินิพพาน (The Parinibbāna Posture)

พระพุทธเจ้าตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า เราขอเตือนเธอทั้งหลาย สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท^{๖๘}

ต่อจากนั้นทรงเข้าปฐมฌาน ออกจากปฐมฌาน เข้าทุติยฌาน ออกจากทุติยฌาน เข้าตติยฌาน ออกจากตติยฌาน เข้าจตุตถฌาน ออกจากจตุตถฌาน เข้าอากาสนัญจายตนสมาบัติ ออกจากอากาสนัญจายตนสมาบัติ.. เข้าจตุตถฌาน ออกจากจตุตถฌาน เข้าตติยฌาน ออกจากตติยฌาน เข้าทุติยฌาน ออกจากทุติยฌาน เข้าปฐมฌาน ออกจากปฐมฌาน เข้าทุติยฌาน ออกจากทุติยฌาน เข้าตติยฌาน ออกจากตติยฌาน เข้าจตุตถฌาน ออกจากจตุตถฌาน แล้วได้เสด็จดับขันธนิโรธดับถึมา^{๖๙} ในคืนวันเพ็ญวิสาขะ เดือน ๖ ก่อนพุทธศักราช ๑ ปี

^{๖๗}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๗/๑๕๕.

^{๖๘}พระพุทธพจน์บทนี้ทรงแสดงว่า พระพุทโธวาททั้งหมดตลอดเวลา ๔๕ ปีลงใน ความไม่ประมาท บทเดียว, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๘/๑๖๖.

^{๖๙}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๙/๑๖๗.

พุทธปฏิมา ๘๐ ปางจากพุทธประวัติในพิพิธภัณฑวัดกระทุ่มเสือปลา เป็นศูนย์รวมจิตใจที่พุทธบริษัทสักการบูชา นั้น สร้างขึ้นตามพุทธจริยาที่ปรากฏในพุทธประวัติ ตามคำอรรถาธิบาย แนะนำของพระเถระและนักปราชญ์ในพระพุทธศาสนา ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นสิ่งสักการบูชาของพุทธศาสนิกชนและน้อมรำลึกถึงเหตุการณ์จากพุทธกิจในพุทธประวัติ อันจะเป็นการเพิ่มพูนศรัทธาในการศึกษาและปฏิบัติธรรมมากยิ่งขึ้น

พุทธปฏิมา ๘๐ ปางจากพุทธประวัติ นั้น หมายถึง พระจริยาของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพุทธประวัติ นั้นเอง ฉะนั้น พุทธปฏิมา ที่เราสักการบูชาจึงสามารถสืบสาวค้นคว้าเรื่องราวในพุทธประวัติได้ทุกปาง แต่ทุกครั้งที่มีการสักการบูชาพระพุทธรูปนั้น ควรศึกษาให้เข้าใจถึงพุทธประวัติเสมอ ศรัทธาที่ดี ความประกอบด้วยปัญญา ย่อมมีความรู้ที่ถูกต้อง การบูชากราบไหว้พุทธปฏิมาจึงจักถูกต้อง เหมาะสม ดั่งตาม ตามพระพุทธรูปประสงค์

๔.๓ คุณค่าพุทธปฏิมา ๘๐ ปางในพิพิธภัณฑวัดกระทุ่มเสือปลา

ความเชื่อเรื่องพุทธปฏิมาผ่านพุทธประวัติมีมากมายทั้งหมด ๘๐ ปาง ด้วยความเชื่อความศรัทธา ในขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรมด้วยพุทธปฏิมา ดังนี้

๔.๓.๑ ด้านความเชื่อและศรัทธา

(๑) ถวายเป็นพระราชกุศลอุทิศพระราชกุศล

กษัตริย์ไทยมีพระราชประเพณีนิยมสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นอนุสรณ์ถวายพระราชกุศลแด่พระมหากษัตริย์ผู้เป็นพระราชบิดาเมื่อเสด็จสวรรคตไปแล้วโดยตั้งพระนามพระพุทธรูปที่สร้าง เช่นเดียวกับพระนามอดีตพระมหากษัตริย์พระองค์นั้นอีกประการหนึ่งด้วย

พระพุทธรูปปฏิมา ๓๗ ปางสร้างขึ้นอุทิศพระราชกุศลถวายพระเจ้าแผ่นดินในกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี ๓๔ พระองค์ และพระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๓ องค์

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ โปรดให้หล่อฐานเขียงเดิมขึ้นอีกชั้นหนึ่ง แล้วโปรดให้กาไหล่ทองคำพระพุทธรูปทั้ง ๓๗ ปาง เมื่อเสร็จแล้ว โปรดให้จารึกอุทิศพระราชกุศลถวายพระเจ้าแผ่นดินในกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี ๓๔ พระองค์ และพระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๓ พระองค์

พุทธปฏิมาที่อุทิศพระราชกุศลถวายพระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุธยา และกรุงธนบุรี ๓๔ องค์ไม่มีฉัตรกางกั้น แต่พระพุทธรูปอีก ๓ ปางซึ่งตรงกับพระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษา ๓ รัชกาลแรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โปรดให้มีฉัตรทองฉลุสามชั้นอยู่เบื้องบน

(๒) คติธรรมในพุทธปฏิมา

คติพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทนิยมในช่วงปีพ.ศ. ๑๗๐๐ เป็นระยะเวลาที่พระพุทธรูปนามหายานคลายความสำคัญ เมื่อพระเจ้าปรีกรมพาหุแห่งลังกาทรงฟื้นฟูและสนับสนุนพระพุทธรูปแบบเถรวาทขึ้น และได้เผยแผ่มายังนครศรีธรรมราช ลัทธิเถรวาทอย่างลังกาวงศ์เข้ามามีบทบาทในสังคมในเวลานั้น เป็นการรื้อฟื้นความเป็นธรรมราชาที่เคยมีมา

ตั้งแต่ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชส่งพระธรรมทูตเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิเมื่อสมัยต้นทวารวดี (ราวพุทธศตวรรษที่ ๕) ซึ่งสอนคุณธรรมผู้ปกครอง ได้แก่ ทศพิธราชธรรม หรือการทำกุศลของพระราชา ๑๐ ประการ^{๗๐} และหลักธรรมอื่น ๆ ที่มีคำสอนย้ำเตือนในเรื่องบาป บุญกรรมและอิสรเสรีภาพของคน

(๓) การสร้างพุทธปฏิมา ๘๐ ปาง

พุทธปฏิมามีปางต่าง ๆ มากมายถึง ๘๐ ปาง ด้วยเหตุที่พุทธปฏิมา คือรูปที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า และส่วนหนึ่งนั้นเพื่อบอกเล่าพุทธประวัติ จึงเป็นมูลเหตุของการสร้างพระพุทธรูป เพื่อเล่าเรื่องในแต่ละตอนขึ้น ความหมายของคำว่า ‘ปาง’ จึงหมายถึงพุทธประวัติตอนใดตอนหนึ่ง ต่างจาก ‘มุทรา’ ที่หมายถึงการแสดงท่าด้วยพระหัตถ์ว่าพระพุทธเจ้าทรงกำลังทำพุทธกิจอะไร

ในศิลปะอินเดียรุ่นแรก ๆ ปรากฏการแสดง ‘มุทรา’ ของพระพุทธรูปเพียง ๖ ท่าเท่านั้น ได้แก่ มารวิชัย สมานิ ปฐมเทศนา ทรงแสดงธรรม (วตรรกมุทรา) ประทานอภัย และประทานพร บางครั้งการแสดงมุทราหนึ่งอาจนำไปใช้ในพุทธประวัติตอนอื่น ๆ ด้วย อย่างเช่น การแสดงวตรรกมุทราที่ปรากฏอยู่ในพุทธประวัติหลายตอน อย่างไรก็ตามความเข้าใจในปัจจุบันมักรวมเรียกการแสดงมุทราว่าเป็นการแสดงปางด้วย

ส่วนการแสดงปางหรือพุทธประวัติ แรกเริ่มมีเพียง ๔ ปาง ตามสังเขกนิยสถานทั้ง ๔ แห่ง ได้แก่ ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพาน ต่อมาภายหลังจึงเพิ่มขึ้นเป็น ๘ ปาง ตามจำนวนมหาสถานเพิ่มขึ้นจากเดิม ๔ แห่ง กลายเป็น ๘ แห่ง ที่เรียกว่า อัษฎามหาสถาน ปางที่เพิ่มขึ้นอีก ๔ ปาง ได้แก่ ปางทรมานช้างนาฬาคีรี ปางทรงรับบาตรจากพญาวานร ปางยมกปาฏิหาริย์ และปางเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ในสมัยทวารวดีซึ่งถือเป็นระยะแรกเริ่มของการรับวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาจากอินเดีย ดังที่ได้พบหลักฐานการสร้างพระพุทธรูปเพียงไม่กี่ปาง เช่น ปางประทานพร ปางทรงแสดงธรรม ปางมารวิชัย และปางสมานิ ในระยะต่อมาจึงมีการสร้างพระพุทธรูปปางอื่น ๆ ทั้งที่เป็นการดัดแปลงให้เป็นแบบท้องถิ่นและที่คิดริเริ่มขึ้นใหม่ เช่น พระพุทธรูปทรงแสดงธรรมทั้งสองพระหัตถ์ในศิลปะทวารวดีนั้นไม่มีปรากฏในอินเดีย พระพุทธรูปลีลาLOYตัวที่ถือว่าเกิดครั้งแรกในศิลปะสุโขทัย และพระพุทธรูปแสดงประทานอภัยทั้งสองพระหัตถ์ที่เรียกว่า ปางห้ามสมุทร ก็เป็นงานศิลปะที่พบครั้งแรกในสมัยอยุธยา

^{๗๐} ทศพิธราชธรรม หรือราชธรรม คือธรรมสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน ได้แก่ ๑. ทาน ๒. ศีล ๓. ความเสียสละ ๔. ความอ่อนโยน ๕. ความทรงเดชพหิเลสตัณหา ๖. ความไม่กลัว ๗. ความไม่ข่มเหงเบียด ๘. ความอดทน ๙. ความไม่คลาดธรรม, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕๐.

อย่างไรก็ตามตั้งแต่สมัยทวารวดีจนถึงสมัยอยุธยา การสร้างพุทธปฏิมาแสดงปางต่าง ๆ ยังปรากฏอยู่ไม่มากนัก ที่นิยมมากที่สุด คือ ปางมารวิชัย รองลงมาได้แก่ ปางสมาธิ ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตินโรส ทรงรวบรวมและเรียบเรียงตำราทางพุทธศาสนาขึ้น ได้แก่ พระนิพนธ์ พุทธประวัติเรื่อง ปฐมสมโพธิกถาแล้วทรงประดิษฐ์แบบอย่างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ขึ้นตาม พุทธประวัติดังกล่าว เพื่อให้ช่างสร้างเป็นพระพุทธรูปรวม ๓๗ ปาง ซึ่งถือเป็นการกำหนดปางต่าง ๆ ของพระพุทธรูปมากที่สุดเท่าที่เคยมีมา หลังจากนั้นมาจนถึงรัชกาลปัจจุบันได้มีการกำหนดปางพระพุทธรูปเพิ่มเติมขึ้นหลายตำรา เช่น พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ของหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ มีจำนวน ๕๕ ปาง ในภาพพุทธประวัติวัดทองนพคุณ เป็นประติมากรรมนูนสูงสร้างด้วยทองเหลืองทาสีปิดทอง มีจำนวน ๙๐ ปาง ในประวัติพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ของกรมการศาสนา แต่งโดย พิฑูร มลิวัลย์ มีจำนวน ๗๒ ปาง และในตำนานพระพุทธรูปปางต่าง ๆ แต่งโดย พระพิมลธรรม (ขอบ อนุจารีหาเถระ) มีจำนวน ๖๖ ปาง เป็นต้น

(๔) ยุคทองการสร้างพุทธปฏิมา

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว นับว่าเป็นยุคทองแห่งการสร้างพุทธปฏิมา นอกจากจะพระราชทานสร้างพุทธปฏิมาทรงเครื่องจักรพรรดิราชาธิราชแล้ว พระองค์ยังทรงมีพระราชจริยานุวัตรในการพระราชดำริสร้างพุทธปฏิมาในแบบปางใหม่ ๆ และทรงดำริสร้างพุทธปฏิมาประจำพระชนมพรรษา ซึ่งหมายถึง ทรงสร้างพุทธปฏิมาเท่ากับจำนวนพระชนมายุ โดยทรงกำหนดสัญลักษณ์พุทธปฏิมามีฉัตรกั้นและไม่มีฉัตรกั้น กล่าวคือ พุทธปฏิมาที่มีฉัตร หมายถึงจำนวนพระชนมายุที่ทรงขึ้นครองราชย์ ส่วนพุทธปฏิมาที่ไม่มีฉัตร หมายถึงจำนวนพระชนมายุในขณะที่ยังไม่ได้ทรงขึ้นครองราชย์

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้สร้างพุทธปฏิมาประจำพระชนมพรรษา อุทิศพระพุทธรูปอดฟ้าจุฬาโลกาจำนวน ๗๓ องค์เท่ากับพระชนมพรรษาของพระพุทธรูปอดฟ้าฯ จำแนกเป็น ๒ แบบเช่นเดียวกันคือ มีฉัตรปรุกกัน หมายถึงทรงครองราชย์ ๒๘ องค์ และไม่มีฉัตรปรุกกัน ๔๕ องค์ หมายถึงจำนวนพระชนมพรรษาที่ยังไม่ขึ้นครองราชย์^{๗๑}

(๕) การบูชาพุทธปฏิมา

ในปัจจุบันการสร้างพุทธปฏิมาตามคติดั้งเดิมที่สืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง ส่วนหนึ่งเป็นพระราชพิธีของพระมหากษัตริย์ที่ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการสร้างพระพุทธรูปเพื่อบำเพ็ญพระราชกุศลเนื่องในวโรกาสสำคัญ ๆ เช่น ฉลองพระชนมายุครบรอบ ครบรอบการเสวยราชสมบัติ การสร้างพระพุทธรูปและพระราชทานไปประดิษฐานยังวัดต่าง ๆ ที่มีการสร้างใหม่ หรือพระราชทานเพื่อเป็นมิ่งขวัญแก่พสกนิกร โดยอัญเชิญไปประดิษฐาน ณ ศาลากลางจังหวัดต่าง ๆ เช่น พระพุทธรูปนารายณ์ เป็นต้น

^{๗๑}ม.ร.ว. สूरยวุฒิ สุขยวัสต์, พระพุทธรูปปฏิมาในพระบรมมหาราชวัง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักราชเลขาธิการ, ๒๕๓๕), หน้า ๑๕๘.

ในส่วนของงานราชภัฏ มีการสร้างพระพุทธรูปเพื่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การสร้างเพื่อบำเพ็ญกุศล การเฉลิมฉลองเนื่องในโอกาสสำคัญตามแบบแผน หรือคตินิยมที่มีมาแต่เดิม แต่รูปแบบและการสร้างมีการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย ส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของงานช่าง พื้นบ้านที่ร่วมกันสร้างขึ้นตามกำลังศรัทธาและสามารถหาช่างปฏิมากรได้ งานศิลปะจึงออกมาในรูปของศิลปะพื้นบ้านที่ยังสะท้อนสภาพความเป็นอยู่ของสังคมตามคติแบบดั้งเดิมอย่างแท้จริง

แนวคิดพระพุทธรูปสำคัญ มีการกำหนดเรื่องพระพุทธรูปสำคัญในครั้งแรกที่มีการกล่าวถึง คือ การประกาศบัญญัติรายชื่อพระพุทธรูปสำคัญเรื่อง ตำนานพระพุทธรูปสำคัญของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ต่อมากรมศิลปากรได้ประกาศบัญชีพระพุทธรูปสำคัญโดยใช้บัญชีพระพุทธรูปตามตำนานพระพุทธรูปสำคัญของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทั้งหมด โดยได้เพิ่มเติมบางส่วน รายการพระพุทธรูปของกรมการศาสนาและกรมศิลปากรก็เกือบจะเหมือนกันทั้งหมด ซึ่งกรมศิลปากรได้กำหนดเกณฑ์ของพระพุทธรูปสำคัญ คือ

๑. มีคุณค่าทางศิลปกรรมอย่างสูง คือมีความงามเป็นเลิศตามลักษณะศิลปกรรมในยุคสมัยที่สร้างหรือถิ่นกำเนิดของพระพุทธรูปนั้น

๒. มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์การสร้างและอายุ คือเป็นพระพุทธรูปที่พระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์ หรือบุคคลสำคัญของบ้านเมืองสร้างขึ้น หรือเป็นพระพุทธรูปที่มีมาตั้งแต่โบราณ

๓. พระพุทธรูปที่มีชื่อเสียงเป็นที่เคารพสักการะและศรัทธาของมหาชนอย่างสูง

การประกาศเรื่องพระพุทธรูปสำคัญมีสาเหตุมาจากรัฐบาลเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของชาติ โดยเฉพาะ การสร้างพุทธปฏิมา เรื่องการสงวนรักษา การสร้างจำลองแบบพระพุทธรูป การเคลื่อนย้าย และประการสำคัญ คือการป้องกันการโจรกรรมด้วย

เหตุนี้จึงได้มีระเบียบกระทรวงศึกษาเกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ เรื่อง ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการก่อสร้างอนุสาวรีย์แห่งชาติและการจำลองพระพุทธรูปสำคัญ พ.ศ. ๒๕๒๐ โดยมีรายชื่อพระพุทธรูปสำคัญประกาศแนบท้าย อันเป็นที่มาของพระพุทธรูปสำคัญ เริ่มแรกของประกาศมีรายชื่อพระพุทธรูปสำคัญทั้งหมด ๖๐ องค์ ซึ่งมีที่มาจากรายชื่อที่กำหนดโดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพในหนังสือ ตำนานพระพุทธรูปสำคัญ ต่อมากรมศิลปากรได้พิจารณา ศึกษาพระพุทธรูปสำคัญเพิ่มเติมตามเกณฑ์ดังกล่าวถึงข้างต้น และประกาศเพิ่มเติมโดยมีรายชื่อพระพุทธรูปสำคัญรวมทั้งสิ้น ๑๓๔ องค์ ตามที่ปรากฏในหนังสือพระพุทธรูปสำคัญ ที่พิมพ์เผยแพร่โดยสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์^{๗๒}

๔.๓.๒ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

(๑) ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม

การสร้างพุทธปฏิมาทรงเครื่อง ปางมารวิชัย ปางห้ามสมุทร ในสมัยอยุธยา สร้างเพื่อเป็นพระบรมราชานุสรณ์แทนพระมหากษัตริย์ที่เสด็จสวรรคตไปแล้ว บางครั้งสร้างเพื่อเป็นการ

^{๗๒} ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์, พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ฟิสิกส์เซ็นเตอร์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๓๗-๑๓๘-

ต่อพระชนมายุ และเสริมพระบารมีทางการเมืองไปด้วยในตัว เพราะก่อนรัชสมัยพระเจ้าปราสาททอง ศิลปวัฒนธรรมของราชอาณาจักรอยุธยาตกต่ำ ไม่มีผู้ฟื้นฟูทั้งนี้เป็นระยะที่บ้านเมืองระส่ำระสายตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า การที่จะต้องทำสงครามกู้เอกราชขยายอำนาจและอาณาเขตของบ้านเมืองที่ต่อเนื่อง เป็นระยะเวลายาวนาน จากรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราชถึงสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ ต่อมาถึงรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรมแม่บ้านเมืองสงบก็เพิ่งจะเป็นเริ่มตั้งตัวและเริ่มมีการค้าขายติดต่อกับภายนอกทางทะเลอย่างกว้างขวาง ยังมีได้ริเริ่มในเรื่องศิลปวัฒนธรรมอย่างสม่ำเสมอและจริงจัง

ครั้นถึงสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองครองราชย์ พระองค์มีชาติกำเนิดมาจากสามัญชน จึงจำเป็นต้องสร้างความเลื่อมใสจากบรรดาขุนนาง ไพร่ฟ้าประชาชน โดยการฟื้นฟูพระศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม จึงทรงใฝ่พระทัยเป็นพิเศษ ประกอบกับระยะเวลานั้นกรุงศรีอยุธยามีความสงบปลอดภัยจากการรุกรานของข้าศึกศัตรู พระราชอาณาจักรอยุธยามีความมั่งคั่งอันเป็นเพราะมีพ่อค้าชาวยุโรปและชาติอื่น ๆ เข้ามาติดต่อค้าขายเป็นอันมาก ทำให้สามารถสร้างศิลปกรรม วัตถุอาราม พุทธปฏิมาและขยายบ้านเมือง ตลอดจนบูรณปฏิสังขรณ์ สร้างปราสาทราชวังให้ราชอาณาจักรมั่นคง สง่างาม สืบไป^{๗๓}

(๒) การแห่พระ สรงน้ำพระ

กรุงเทพมหานคร จัดงานเทศกาลสงกรานต์ ในหลายพื้นที่ทั่วกรุงเทพมหานคร ด้วยการเล่นน้ำ รดน้ำดำหัว เข้าวัด ทำบุญ ให้อาหาร รวบรวม "สรงน้ำพระ" เพื่อความเป็นสิริมงคล รับขวัญวันปีใหม่ไทย ในหลาย ๆ จังหวัดที่น้ำพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง ซึ่งปกติจะประดิษฐานอยู่ตามวัดหรือตามสถานที่สำคัญนำออกมาให้ประชาชนได้สรงน้ำกันแบบ ๑ ปี มีหน

สำหรับการสรงน้ำพระนั้นเป็นความเชื่อมาแต่ครั้งโบราณกาลว่า ‘อานิสสัถยาวยเครื่องเกราะภิเชก (สรงน้ำพระ) ผู้ใดได้ถวายเครื่องเกราะภิเชกจะพ้นจากทุกข์ภัยทั้งปวง’ ท้องที่ต่าง ๆ นำพระพุทธรูปสำคัญออกมาให้ประชาชนได้สรงน้ำเนื่องในเทศกาลสงกรานต์

(๓) ประเพณีชักพระ

ประเพณีชักพระหรือลากพระ เป็นประเพณีของชาวภาคใต้ โดยจะปฏิบัติกันในช่วงออกพรรษา (วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑) ซึ่งมีความเชื่อว่า ครั้นสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปจำพรรษา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อโปรดพุทธมารดา พอถึงช่วงออกพรรษาพระพุทธเจ้าเสด็จกลับโลกมนุษย์ชนทั้งหลายจึงอัญเชิญพระพุทธองค์ขึ้นประทับบนบุษบกและแห่ไปยังที่ประทับ ครั้นล่วงสมัยพุทธกาลชาวบ้านจึงนำพระพุทธรูปมาแห่สมมุติแทนพระพุทธองค์

ประเพณีชักพระหรือลากพระมีผู้สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นในประเทศอินเดียตามลัทธิพราหมณ์ที่นิยมนำเทวรูปออกแห่แหนในโอกาสต่าง ๆ ประเพณีชักพระหรือลากพระแพร่มาถึง

^{๗๓} ศรีสักดิ์ วลลิโกดม, พระนครศรีอยุธยาในฐานะราชธานี, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา, ๒๕๓๓), หน้า ๒๕.

ประเทศไทยภาคใต้ได้รับ และนำไปปฏิบัติจนกลายเป็นประเพณีสืบมาจนถึงปัจจุบัน โดยชาวใต้มีความเชื่อว่าการลากพระจะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลหรือเป็นการขอฝน เพราะผู้ประกอบการพิธีส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมการชักพระหรือลากพระชาวใต้มี ๒ ประเภท คือการลากพระทางบก คือ การอัญเชิญพระพุทธรูปปางอุ้มบาตรขึ้นประดิษฐานบุษบกบนยานพาหนะที่ใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปชักลากพระแห่ไปยังจุดหมาย เหมาะกับวัดที่อยู่ห่างไกลแม่น้ำลำคลอง

ส่วนการลากพระทางน้ำ คือ การอัญเชิญพระพุทธรูปปางอุ้มบาตรขึ้นประดิษฐานบนเรือพระแล้วแห่ไปยังจุดหมาย การลากพระทางน้ำเหมาะกับวัดที่อยู่ใกล้แม่น้ำ

ทั้งนี้รวมถึงประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะ ในวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ กาลที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลก ชาวเมืองจึงตักบาตรวันนี้เป็นพิเศษ อัญเชิญพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐานที่บุษบกบนล้อเลื่อนไปอย่างช้า ๆ ภิกษุสงฆ์ถือบาตรเดินตามเป็นแถว ส่วนพุทธศาสนิกชนก็นั่งเรียงเป็นแถว นำข้าวต้มลูกโยน ภัตตาหารมาใส่บาตร หลังใส่บาตรมีการอาราธนาศีล สมาทานศีลและฟังธรรม

๔.๓.๓ ด้านพิธีกรรม

(๑) พระราชพิธีพืชมงคล

พุทธปฏิมาปางคันธารราฐ มีพระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาแสดงมุทราภักก์ พระหัตถ์ซ้ายหงายแสดงมุทรารับน้ำ ปางนี้เป็นพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อใช้ในพระราชพิธีพืชมงคล

(๒) พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา

ถือน้ำพิพัฒน์สัตยา คือ การดื่มน้ำสาบาและปฏิญาณว่าจะจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน เรียกสั้น ๆ ว่า ถือน้ำก็มี^{๗๔} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ใน ‘พระราชกรณียาณูสร’ ว่าพระนามพระเจ้าแผ่นดินซึ่งจารึกในฐานพระพุทธรูป ๓๗ องค์นี้ บางทีไม่ต้องกับพระราชพงศาวดารหรือไม่เหมือนกับคำที่คนทั่วไปเรียก ทั้งนี้เนื่องจากผู้รู้ยากง่ายเรียกต่างกัน หรือมีการเปลี่ยนแปลงพระนามในสมัยหลัง

พระพุทธรูปทั้ง ๓๗ องค์นี้ ครั้นเมื่อจารึกแล้ว โปรดให้ตั้งไว้ที่โต๊ะเงิน หน้าลับแลฉากในพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยแบ่งเป็น ๒ โต๊ะ คือ

๑) พระพุทธรูปพระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี รวม ๓๔ องค์ อยู่ด้านทิศเหนือ

๒) พระพุทธรูปพระมหากษัตริย์กรุงรัตนโกสินทร์ ๓ องค์ อยู่ด้านทิศใต้

ในปลายรัชกาลที่ ๔ โปรดให้สร้างหอพระที่กำแพงแก้วหลังพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ๒ หอ หอทางด้านทิศเหนือประดิษฐานพระพุทธรูปสำหรับพระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี พระราชทานชื่อว่า หอพระราชกรมานุสร ทางด้านทิศใต้ประดิษฐานพระพุทธรูปสำหรับพระมหากษัตริย์รัตนโกสินทร์ พระราชทานชื่อว่า หอพระราชพงษานุสร

^{๗๔}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๕๓๒.

พระพุทธรูป ๓๗ ปางนี้ ทรงนมัสการบูชาในการพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัจจา ทุกครั้ง ในปัจจุบันทรงถวายเครื่องนมัสการในพระราชพิธีสงกรานต์ทุกปี

(๓) พุทธปฏิมาภิเษก

โดยทั่วไปพุทธปฏิมาทุกองค์จะต้องผ่าน ‘พิธีพุทธาภิเษก’^{๗๕} ซึ่งเป็นชื่อพิธีในการปลุกเสกพระพุทธรูปหรือวัตถุมงคลโดยมีพระเถระผู้เชี่ยวชาญในการทำสมาธิจำนวนหนึ่งซึ่งเรียกว่า คณะปรก นั่งภาวนาส่งกระแสจิตเพ่งคุณพระรัตนตรัยเข้าสู่องค์พุทธปฏิมา หรือวัตถุมงคลนั้น ๆ เชื่อกันว่า พิธีนี้เกิดขึ้นมาตั้งแต่แรกสร้างพระพุทธรูปในประเทศอินเดีย และยังถือปฏิบัติกันอยู่ทั่วไปในประเทศต่าง ๆ ที่พระพุทธศาสนาแผ่ไปถึง พิธีพุทธาภิเษกกระทำทั้งในขณะสร้างพระพุทธรูปและเมื่อสร้างเสร็จนั้น ส่งผลให้พระพุทธรูปกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตามความเชื่อกันว่ามีเทพยดาพิทักษ์รักษาไว้ ผู้สักการบูชาเป็นนิത്യและประพฤติตามคำสอนของพระพุทธองค์ ย่อมประสบแต่ความสุขสวัสดิ์

ฤกษ์ยามยามดีในการประกอบพิธีกรรมสร้างพระพุทธรูปเป็นสิ่งสำคัญ ที่เชื่อกันว่า หากฤกษ์ดีสมบูรณ์ทุกประการ เทพยดาที่รักษาพระพุทธรูปจะบันดาลให้เกิดแต่สิ่งดีมีมงคล หากแต่ฤกษ์ไม่ดี เทพยดาที่รักษาพระพุทธรูปก็อาจบันดาลให้เกิดสิ่งชั่วร้ายได้^{๗๖} ฉะนั้น การบรรจุวัตถุมงคลลงในองค์พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นก็ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของพิธีพุทธาภิเษก วิธีการนี้เป็นที่แพร่หลายไปทั่วไม่เฉพาะแต่ประเทศไทย พระพุทธรูปในทิเบตหรือญี่ปุ่น นิยมบรรจุวัตถุมงคลในส่วนต่าง ๆ ของพระพุทธรูปตั้งแต่ฐานจนถึงภายในองค์พระพุทธรูป ส่วนสิ่งของที่บรรจุลงไปภายในมีหลายอย่าง อาทิ ม้วนคัมภีร์ พระพุทธรูปขนาดเล็ก พระพิมพ์ ไม้หอม ผ้ายันต์ที่มีคาถามงคลฯ แต่ที่สำคัญที่สุดคือการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

พระพุทธรูปสำคัญที่เก่าแก่หลายองค์ในดินแดนไทยมีร่องรอยที่เกี่ยวข้องกับพิธีพุทธาภิเษก คือได้บรรจุวัตถุมงคลไว้ภายใน เช่น พระมงคลบพิตร พระนครศรีอยุธยา สภาพได้รับการบรรจุพระพุทธรูปขนาดเล็กไว้ภายในพระอุระ พระพุทธรูปภายในเมรุทิศเมรุรายของวัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา ได้รับการบรรจุแผ่นทองแดงที่จารคาถาในพระพุทธศาสนาไว้ภายใน เป็นต้น แสดงถึงความสำคัญอันเกี่ยวข้องกับพิธีพุทธาภิเษก เป็นพิธีมอบความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพระพุทธรูป เป็นความคิดของปวงชนย่อมคิดว่าการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ของมงคลหรือคาถาไว้ภายในพุทธปฏิมา

พิธีพุทธาภิเษก เป็นหนึ่งในวิธีการที่ส่งผลให้พุทธปฏิมามีชีวิตและกลายเป็นรูปแทนองค์พระศาสดาได้อย่างสมบูรณ์ และเมื่อพุทธปฏิมาเป็นรูปของพระพุทธรองค์แล้ว มุมมองหรือคติความเชื่อว่าพุทธปฏิมามีความศักดิ์สิทธิ์จึงตามมา

^{๗๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔๒.

^{๗๖} เทพย์ สาริกบุตร, **พุทธาภิเษกพิธี**, (กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๙), หน้า ๑๘๔.

๔.๔ สรุป

วัดกระทุ่มเสือปลา ตั้งอยู่บนถนนอ่อนนุช ซอย ๖๗ ริมคลองประเวศบุรีรมย์ฝั่งใต้ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๓๔๕ ช่วงกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ไม่ปรากฏนามของผู้สร้าง วัดกระทุ่มเสือปลา เป็นศาสนสถานสำคัญน่าสนใจที่มีอายุเก่าแก่กว่าร้อยปี มีพิพิธภัณฑพุทธปฎิมาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมชุมชน

พิพิธภัณฑพุทธปฎิมา ๘๐ ปาง ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนทางด้านพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้เข้าชมสามารถเรียนรู้และเข้าใจถึงพระพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าผ่านพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เข้าชมมีความเข้าใจในพระพุทธศาสนาได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ทั้งยังได้ข้อคิดจากหลักธรรมที่แฝงในพุทธลักษณะ ปางต่าง ๆ จากพุทธประวัติ หรือเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำพุทธกิจ และพระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงสั่งสอนแก่เวไนยสัตว์ มีความเพลิดเพลินในพุทธศิลป์ของช่างปฏิมากรรมที่เสกสรรปั้นแต่งพระพุทธรูปแต่ละองค์ ได้อย่างประณีตวิจิตรบรรจงตามมหาบุรุษลักษณะ ทั้งยังได้อรรถรสในบรรยากาศการเดินชมพิพิธภัณฑในอาคารไม้ทรงไทยโบราณอายุกว่าร้อยปีที่ตั้งอยู่ริมคลองประเวศบุรีรมย์อีกด้วย

เพื่อสร้างความตระหนักถึงคุณค่า ความสำคัญทางด้านวัฒนธรรม นำไปสู่การอนุรักษ์สืบสาน ถ่ายทอดและการนำทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนมาสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจบนรากฐานของวัฒนธรรมในชุมชน ตลอดจนส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชน และให้แหล่งเรียนรู้ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และรวมกลุ่มให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นที่รู้จักต่อภาคีเครือข่ายทางวัฒนธรรม อย่างกว้างขวาง และเป็นแบบอย่างที่ดีในการอนุรักษ์ และสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ประเทศชาติสืบต่อไป

คุณค่าพุทธปฎิมา ๘๐ ปางในพิพิธภัณฑวัดกระทุ่มเสือปลา มาจากความเชื่อเรื่องพุทธปฎิมาผ่านพุทธประวัติมีมากมายหลายปาง ด้วยความเชื่อความศรัทธาพุทธปฎิมา ในขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรม

ด้านความเชื่อและศรัทธา (๑) ถวายเป็นพระราชกุศลอุทิศพระราชกุศลแด่พระบูรพมหากษัตริย์ในอดีตทุกพระองค์ (๒) คติธรรมในพุทธปฎิมา ได้แก่ ทศพิธราชธรรม (๓) การสร้างพุทธปฎิมา ๘๐ ปางเกิดจากพระนิพนธ์พุทธประวัติเรื่อง ปฐมสมโพธิกถา แล้วทรงประดิษฐ์แบบอย่างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ขึ้นตามพุทธประวัติ (๔) ยุคทองการสร้างพุทธปฎิมา คือรัชกาลที่ ๓ ทรงดำริสร้างพุทธปฎิมาประจำพระชนมพรรษา (๕) การบูชาพุทธปฎิมา สืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง

ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ (๑) สร้างเพื่อเป็นพระบรมราชานุสรณ์แทนพระมหากษัตริย์ที่เสด็จสวรรคตไปแล้ว บางครั้งสร้างเพื่อเป็นการต่อพระชนมายุ และเสริมพระบารมี (๒) การแห่พระ สรงน้ำพระ (๓) ประเพณีชักพระ

และด้านพิธีกรรม ได้แก่ (๑) พระราชพิธีพืชมงคล (๒) พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา (๓) พุทธปฎิมาภิเษก